

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas sayısı:1973/19

Karar sayısı:1975/87

Karar günü:15/4/1975

Resmi Gazete tarih/sayı:26.2.1976/15511

İptal davasını açan: Cumhuriyet Senatosunun üye tamsayısının altıda birini aşan sayıda üyeleri.

İptal davasının konusu: 20 Mart 1973 günlü, 14482 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "T. C. Anayasası'nın 30., 57., 136., 138. ve 148. maddelerinin Bazı Fıkralarının Değiştirilmesi ve 2 Geçici Madde Eklenmesi Hakkındaki 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 3 ve 6. maddelerinin biçim yönünden Anayasa'ya ve Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi içtüzüklerine ve ayrıca 1., 3., 4. ve 6. maddelerinin esas yönünden Anayasa'ya aykırı buldukları ileri sürülerek iptallerine karar verilmesi istemidir.

II - METİNLER:

1 - 15 Mart 1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun iptali istenen 1., 3., 4. ve 6. maddeleri:

"Madde 1 - T, C. Anayasa'sının 30 ncu maddesinin 4 ncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 30, Fıkra 4- Yakalanan veya tutuklanan kimse tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç kırksekiz saat ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev ve yetkilerine giren suçlar ile kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ve genellikle savaş veya sıkıyönetim hallerinde, kanunlarda gösterilen süre içinde hâkim önüne çıkarılır; bu süre onbeş günü geçemez. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın, hürriyetinden yoksun kılınmaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir.

Madde 3 - Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 136 ncı maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir:

Madde 136 - Ek fıkra: 2, 3, 4, 5, 6, 7 -

Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet Güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulur. Ancak sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümler saklıdır.

Devlet Güvenlik Mahkemesinde bir başkan, dört asıl ve iki yedek üye ile bir savcı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunur. Başkan, iki asıl ve bir yedek üye ile savcı, birinci sınıfa ayrılmış Hâkim ve Cumhuriyet Savcıları arasından; iki asıl ve bir yedek üye birinci sınıf askerî hâkimler arasından; savcı yardımcılarını ise Cumhuriyet savcıları ve askerî hâkimler arasından atanır.

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığı, üyeliği, yedek üyeliği, savcılığı ve savcı yardımcılığı atamalarında Bakanlar Kurulunca her boş yer için bir misli aday gösterilir. Bu adaylar arasından Devlet Güvenlik Mahkemesi hâkimlerinin atanması Yüksek Hâkimler Kurulunca; savcı ve yardımcılarının atanmaları Yüksek Savcıları Kurulunca; askeri hâkimlerden üye yedek üye ve savcı yardımcılarının atanmaları ise Özel Kanunlarında gösterilen usule yapılır.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Devlet Güvenlik Mahkemeleri başkan, üye ve yedek üyeleri ile savcı ve savcı yardımcılarını üç yıl için atanırlar. Süresi bitenler yeniden atanabilirler.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii Yargıtayda yalnız bu mahkemelerin kararlarını incelemek üzere kurulacak daire veya daireler; Genel Kurul ise, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kuruludur.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve işleyişi, görev ve yetkileri ve yargılama usulleri ile ilgili diğer hükümler kanunda gösterilir.

Madde 4 - T.C. Anayasa'sının 138 nci maddesinin 4 ncü fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

Madde 138 - Fıkra 4 -

Askerî Mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahip olması şarttır. Ancak savaş halinde bu şart aranmaz.

Madde 6 - T.C. Anayasasına aşağıdaki geçici 21 nci madde eklenmiştir:

Geçici Madde 21 -

Sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılmaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkileri devam eder. Kamu davası açılmamış dosyalar ile duruşmanın tatiline karar verilmiş davalar durumlarına, niteliklerine ve kanun hükümlerine göre görevli ve yetkili mercilere verilir."

2 - İptal isteminin dayandırıldığı ve dolayısıyla incelenen Anayasa hükümleri:

"Başlangıç Bölümü:

BAŞLANGIÇ:

Tarihi boyunca bağımsız yaşamış, hak ve hürriyetleri için savaşmış olan;

Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti;

Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, milli şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak ve;

"Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesinin, milli mücadele ruhunun, millet egemenliğinin, Atatürk Devrimlerine bağlılığın tam şuuruna sahibolarak;

İnsan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için;

Türkiye Cumhuriyeti Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan bu Anayasayı kabul ve ilân ve onu, asıl teminatın vatandaşların gönüllerinde ve İradelerinde yer aldığı inancı ile, hürriyete adalete ve fazilete aşık evlatlarının uyanık bekçiliğine emanet eder.

Madde 1 - Türkiye Devletî bir Cumhuriyettir,

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Madde 2 - Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve Başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Madde 7 - Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

Madde 8 - Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Madde 9 - Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

Madde 14 - Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz.

Madde 30 - Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı veya delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunla gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Tutukluğun devamına karar verilebilmesi aynı şartlara bağlıdır.

Yakalama ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kimselere yakalama veya tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir.

Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç kırksekiz saat ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev ve yetkilerine giren suçlar ile kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ve genellikle savaş veya sıkıyönetim hallerinde, kanunlarda gösterilen süre içinde hâkim önüne çıkarılır; bu süre onbeş günü geçemez. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın, hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir.

Bu esaslar dışında işleme tabi tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar kanuna göre Devletçe ödenir.

Madde 32 - Hiç kimse, kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

Madde 33 - Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilinden dolayı cezalandırılmaz.

Cezalar ve ceza tedbirleri ancak kanunla konulur.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Kimseye, suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Kimse, kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucunu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

Genel müsadere cezası konulamaz.

Madde 132 - Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna, hukuka ve vicdani kanaatlarına göre hüküm verirler.

Hiçbir organ, makam, merci veya kişi yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclislerinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.

Madde 134 - Hâkimlerin nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin veya görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili suçlardan dolayı soruşturma yapılmasına ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarılmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik halleri ve diğer özlük işleri, mahkemelerin bağımsızlığı esasına göre, kanunla düzenlenir.

Hâkimler altmışbeş yaşını bitirinceye kadar hizmet görürler. Askerî hâkimlerin yaş haddi, yükselme ve emeklilikleri kanunla belli edilir.

Hâkimler, kanunla belirtilenlerden başka, genel ve özel hiç bir görev alamazlar.

Madde 138 - Askerî yargı, askerî mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin askerî olan suçları ile, bunların asker kişiler aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Askerî Mahkemeler asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askerî suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askerî mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara bakmakla görevlidirler.

Askerî mahkemelerin, savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğu kanunla gösterilir.

Askerî mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahip olması şarttır. Ancak savaş halinde bu şart aranmaz.

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri, askerî savcılık görevlerini yapan askerî hâkimlerin refakatinde buldukları komutanlarla ilişkileri mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlik teminatı ve askerlik hizmetlerinin gereklerine göre kanunla düzenlenir.

Madde 139 - Yargıtay, adliye mahkemelerince verilen karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Yargıtay üyeleri birinci sınıfa ayrılmış hâkim ve Cumhuriyet Savcıları ile bu mesleklerden sayılanlar arasından Yüksek Hâkimler Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğuyla ve gizli oyla seçilir.

Yargıtay Birinci Başkanı ile Cumhuriyet Başsavcısının, kendi üyeleri arasından, üye tamsayısının salt çoğunluğu ile ve gizli oyla seçer.

Yargıtay Birinci Başkanıyla ikinci Başkanlarının ve Cumhuriyet Başsavcısının görev süreleri dört yıldır. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.

Yargıtay'ın kuruluşu, işleyişi, başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri ve ikinci başkanların seçim usulleri kanunla düzenlenir.

Madde 144 - Yüksek Hâkimler Kurulu, adliye mahkemeleri hâkimlerinin özlük işleri hakkında kesin karar verir. Bu kararlar aleyhine başka mercilere başvurulamaz. Ancak, disiplin ve meslekten çıkarma cezaları ile ilgili kararların bir defa daha incelenmesini, Adalet Bakanı veya hakkında karar verilen hâkim isteyebilir.

Bir hâkimin her ne sebeple olursa olsun, meslekten çıkarılması hakkındaki karar Yüksek Hâkimler Kurulu Genel Kurulunun salt çoğunluğu ile alınır.

Adalet Bakanı gerekli gördüğü hallerde, bir hâkim hakkında disiplin kovuşturması açılmasını Yüksek Hâkimler Kurulundan isteyebilir.

Bir mahkemenin veya bir hâkimin kadrosunun kaldırılması veya bir mahkemenin yargı çevresinin değiştirilmesi, Yüksek Hâkimler Kurulunun uygun görmesine bağlıdır.

Hâkimlerin denetimi ve haklarındaki soruşturma, Yüksek Hâkimler Kuruluna bağlı ve sürekli olarak görevli müfettiş hâkimler eliyle yapılır. Müfettiş Hâkimler, hâkim ve Cumhuriyet savcıları ile bu mesleklerden sayılanlar arasından Yüksek Hâkimler Kurulunca atanır. Müfettiş hâkimlerin nitelikleri ile atanma usulleri, hakları, ödevleri, ödenek ve yollukları, meslekte ilerlemeleri, haklarında disiplin kovuşturması yapılması ve disiplin cezası uygulaması, hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

Madde 85 - Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Meclisler, çalışmalarını, kendi yaptıkları İçtüzüklerin hükümlerine göre yürütürler.

İçtüzük hükümleri, siyasî parti guruplarının, Meclislerin bütün faaliyetlerine kuvvetleri oranında katılmalarını sağlayacak yolda düzenlenir. Siyasi parti gurupları, en az on üyeden meydana gelir.

Meclisler, kendi kolluk işlerini Başkanları eliyle düzenler ve yürütürler.

Madde 91 - Kanun teklif etmeye, Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri yetkilidirler.

Üyeler, kendi tekliflerini her iki Meclisin ilgili komisyonlarında savunabilirler.

Madde 92 - Kanun tasarı ve teklifleri önce Millet Meclisinde görüşülür.

Millet Meclisinde kabul, değiştirilerek kabul veya reddedilen tasarı ve teklifler Cumhuriyet Senatosuna gönderilir.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Millet Meclisinde kabul edilen metin, Cumhuriyet Senatosunca değişiklik yapılmadan kabul edilirse, bu metin kanunlaşır.

Cumhuriyet Senatosu, kendisine gelen metni değiştirerek kabul ederse, Millet Meclisinin bu değişikliği benimsemesi halinde metin kanunlaşır.

Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosundan gelen metni benimsemezse, her iki Meclisin ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıdaki üyelerden bir karma komisyon kurulur. Bu komisyonun hazırladığı metin Millet Meclisine sunulur. Millet Meclisi, karma komisyonca veya Cumhuriyet Senatosunca veya daha önce kendisince hazırlanmış olan metinlerden birini olduğu gibi kabul etmek zorundadır. Cumhuriyet Senatosunda üye tamsayısının salt çoğunluğu ile kabul edilmiş olan madde değişikliklerinde, Millet Meclisinin kendi ilk metnini benimsemesi için üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu gereklidir. Bu halde açık oya başvurulur.

Millet Meclisinin reddettiği bir tasarı veya teklif, Cumhuriyet Senatosunca da reddedilirse düşer.

Millet Meclisinin reddettiği bir tasarı veya teklif, Cumhuriyet Senatosunca olduğu gibi veya değiştirilerek kabul edilirse, Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosunun kabul ettiği metni yeniden görüşür. Cumhuriyet Senatosunun metni Millet Meclisince benimsenirse, kanunlaşır; reddedilirse, tasarı veya teklif düşer. Cumhuriyet Senatosundan gelen metin Millet Meclisince değiştirilerek kabul edilirse, 5 nci fıkra hükümleri uygulanır.

Cumhuriyet Senatosunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ile tümü reddedilen bir metin Millet Meclisi tarafından kabulü için, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu lâzımdır. Bu halde açık oya başvurulur.

Cumhuriyet Senatosunca üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile tümü reddedilen bir metin kanunlaşabilmesi, Millet Meclisi tarafından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmesine bağlıdır. Bu halde açık oya başvurulur.

Cumhuriyet Senatosu, kendisine gönderilen bir metni Millet Meclisi komisyonlarında ve genel kurulundaki görüşme süresini aşmayan bir süre içinde karara bağlar; bu süre üç ayı geçemez ve ivedilik hallerinde onbeş günden, ivedi olmayan hallerde bir aydan kısa olamaz. Bu süreler içinde karara bağlanmayan metinler, Cumhuriyet Senatosunca Millet Meclisinden gelen şekliyle kabul edilmiş sayılır. Bu fıkroda belirtilen süreler Meclislerin tatili devamınca işlemez.

Yasama Meclislerinin ve mahalli idarelerin seçimleri ve siyasi partilerle ilgili tasan ve tekliflerin kabul veya reddine yukarıdaki fıkralar hükümleri uygulanır: Ancak, karma komisyon kurulmasını gerektiren hallerde, karma komisyonun, raporu, Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik toplantısında görüşülür ve kara bağlanır; Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik toplantısında Millet Meclisinin ilk metninin kabulü için üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu lâzımdır. 5 inci ve 9 uncu fıkralar hükümleri saklıdır.

Madde 155 - Anayasanın değiştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazıyla teklif edilebilir. Anayasa'nın değiştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez. Değiştirme teklifinin kabulü, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyuyla mümkündür.

Anayasanın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, 1 nci fıkradaki kayıtlar dışında kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tabidir."

III - İLK İNCELEME:

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Anayasa Mahkemesinin, İçtüzüğün 15. maddesi uyarınca 3/7/1973 gününde yaptığı ve Muhittin Taylan, Avni Givda, Fazıl Uluocak, Sait Koçak, Kemal Berkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemiş, Ahmet Akar, Ziya Önel, Abdullah Üner, Kani Vrana, Muhittin Gürün, Lütfi Ömerbaş, Şevket Müftügil ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun katıldıkları ilk inceleme toplantısında aşağıdaki sorunlar üzerinde durulmuştur.

1 - Davanın süresinde açılıp açılmadığı:

Kimi hükümlerinin iptali istenilen 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanununun 20/3/1973 günlü, 14482 sayılı Resmî Gazete'de yayımlandığı ve dava dilekçesinin Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterliğince 18/6/1973 gününde 1264 sayı ile Kaleme havale edildiği görülmüş ve Anayasanın 150. maddesinde iptal davası açılması süresi olarak konulan 90 günlük sürenin son gününün Pazara rastlaması nedeniyle, sonraki ilk iş günü olan 18/6/1973 de dava dilekçesinin Genel Sekreterlikçe Kaleme havale edilmiş olması karşısında, davanın süresinde açıldığı anlaşılmıştır.

2 - Davanın açılmasında sayı koşulu:

Davanın açıldığı günde Cumhuriyet Senatosunun, 150 si genel oyla ve 15'i Cumhurbaşkanı seçilen 2'si eski Cumhurbaşkanı olan 20 tabii üye olmak üzere toplam 185 üyeden oluştuğuna ve bu nedenle Cumhuriyet Senatosunun üye tamsayısının en az altıda biri tutarındaki üyeleri sayısının 31 olduğuna ve dava dilekçesinde de 32 imza bulunduğuna göre, Anayasanın değişik 149. ve 22/4/1962 günlü, 44 sayılı Kanununun 21. maddesinin birinci fıkrasının 5. bendinde yer alan yeter sayı koşulu gerçekleşmiştir.

3 - Dava dilekçesinin düzenleniş biçimi:

Dava dilekçesi iki bölümden oluştuğu, birinci bölümün metin, ikinci bölümün ise imza çizelgesi olduğu anlaşılmıştır. İmza çizelgesinin ikinci yaprağında "Yukarıdaki imzaların kendilerine ait olduğu tasdik olunur." kaydı ile 18/6/1973 günlü, ve Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği Mühürü ile kimin olduğu gösterilmeyen bir imzanın yer aldığı ve bu çizelgenin birinci yaprağında yalnız mühür ile bir imzanın bulunduğu görülmektedir. Dilekçe metnini içeren birinci bölümün ilk sayfasında "İptal isteyenler" hanesi karşısında "Özer Derbil, Cumhuriyet Senatosu Üyesi ve ilişik listede isimleri yazılı Cumhuriyet Senatosu Üyeleri, İptal isteyenlerin Cumhuriyet Senatosu üyesi olduğu onanmıştır. (Anayasamızın 149 uncu maddesinin aradığı koşullar yönünden)" diye yapılan açıklamanın, dilekçeye ekli imza çizelgesiyle dilekçe metni arasında bir bağlantı kurulmasına ve böylece iptal davasının çizelgede imzaları bulunan ve bu imzaların kendilerine ait olduğu onanan 32 Cumhuriyet Senatosu Üyesince açıldığının saptanmasına yeterli olduğu sonucuna varılmıştır.

Onamadaki imzanın kime ait olduğunu gösteren bir açıklama ve İki yaprakta oluşan imza çizelgesinde sahife numarası bulunmaması, her .ikî yaprakta resmî mühürün basılı ve üzerinde aynı imzanın atılı olması nedeniyle, yukarıdaki sonuca etkili görülmemiştir.

O halde, çizelgedeki kimi imzaların üst yanında imza sahiplerinin ad ve soyadlarından başka, kimliklerini, yani seçim çevrelerini veya Cumhurbaşkanı seçilmiş veyahut tabii üye olduklarını belirtmek yoluyla Cumhuriyet Senatosu üyesi bulduklarına ilişkin tam bir açıklamaya yer verilmemesi, yetki durumunun saptanmasına engel ve dosyanın geri çevrilmesini gerektirir nitelikte bir eksiklik sayılmamıştır.

Bu görüşe Sait Koçak, Kemal Berkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemiş, Ziya Önel, Kani Vrana ve Ahmet H. Boyacıoğlu katılmamışlardır.

4 - Dava dilekçesinin gerekçeyi ve dayanılan Anayasa maddelerini içerip içermediği:

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Dava dilekçesinde iptali istenen yasa maddeleri birer birer sayılarak konular tüm belirtilmiş, istemin dayandırıldığı gerekçeler de gösterilmiş ve sadece gerekçelerde dayanılan kimi Anayasa maddeleri gösterilmemiştir. Ancak, aynı maddelerin Anayasanın belirli maddelerindeki ilkelere aykırı düştükleri gerekçelerle açıklanmış ve bu yolla Anayasanın o maddelerinin saptanması olanak içine girmiş bulunmaktadır.

Öte yandan, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi İçtüzüklerinin ilgili maddelerinin yazılmamış olması, dilekçedeki açıklamalar karşısında bir eksiklik değildir.

Bundan başka, davada 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 1. ve 4. maddelerinin sadece esas yönünden Anayasaya aykırılıkları ileri sürülmüş ve dava dilekçesinde yalnız bu ileri sürmenin gerekçeleri gösterilmiş ise de, Anayasa Mahkemesi 44 sayılı Kanunun 28. maddesinin birinci fıkrası gereğince davacının gösterdiği gerekçe ile bağlı bulunmadığından, sözü geçen maddelerin biçim yönünden Anayasaya aykırılıklarına ilişkin bir gerekçenin dava dilekçesinde yer almaması, bir eksiklik sayılamaz.

5 - Anayasaya esastan aykırılık yönünden inceleme yapıp yapılamayacağı:

Davacılar dilekçelerinde 1699 sayılı Kanunun 3. ve 6. maddelerinin biçim yönünden Anayasada gösterilen şekil şartlarına ve Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi içtüzüklerine aykırılıklarını ileri sürmekle birlikte, bu maddelerin ve ayrıca aynı Kanunun 1. ve 4. maddelerinin Anayasaya esastan aykırı olduklarını da bildirerek iptallerine karar verilmesini istediklerinden, Anayasa Mahkemesinin, Anayasa değişikliklerinin esastan Anayasaya uygunluğunu denetlemekle görevli ve yetkili olup olmadığının incelenmesi gerekmiştir,

Anayasanın, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini gösteren 20/9/1971 günlü, 1488 sayılı Kanunla değişik 147. maddesinin birinci fıkrasında "Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasaya, Anayasa değişikliklerinin de Anayasada gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetler." Hükmü yer almıştır.

Bu fıkranın değişiklikten önceki metni ise, "Anayasa Mahkemesi kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasa'ya uygunluğunu denetler." biçiminde idi.

Bu metnin yürürlükte bulunduğu sıralarda açılmış iki iptal davası üzerine Anayasa Mahkemesince verilen kararlarda, Anayasa değişikliklerinin hem biçim ve hem esas yönlerinden Anayasa'ya uygunluğunu denetlemenin Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkisi içinde bulunduğu esası benimsenmiştir. (16/6/1970 günlü, E. 1970/1, K. 1970/31 sayılı Anayasa Mahkemesi kararı; Resmî Gazete, gün: 7/6/1971, sayı: 13858; 13/4/1971 günlü, E. 1970/41, K. 1971/37 sayılı Anayasa Mahkemesi kararı; Resmî Gazete, gün: 17/3/1972, sayı: 14131).

Ancak, Anayasa'nın 147. maddesinde 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesinin denetim görevinin alanı bu konuda daraltılarak, Anayasa değişikliklerinin sadece Anayasada gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetleme görevi, eskiden olduğu gibi, yetkisi içinde bırakılmış ve bu değişikliklerin esastan Anayasa'ya uygunluğunu denetleme ise görev ve yetkisi dışına çıkarılmış bulunmaktadır. Böylece, bu maddede gerçekleştirilen değişiklikle Anayasa Mahkemesinin Anayasa değişikliklerini esas yönünden denetlemesi önlenmiştir.

Anayasa'nın 147. maddesinde 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonunda yürürlüğe giren yeni metin ve gerekçesi açık olduğundan, bu konuda başkaca bir açıklamaya yer kalmamıştır. (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, dönem: 3, toplantı: 2, Birleşim: 151462, Cilt; 17 sıra sayısı: 419, sahife: 16-17).

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Bu nedenle, 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 1., 3., 4. ve 6. maddelerinin Anayasa'ya esastan aykırı olduğu yolundaki iddianın incelenmesini kapsayan istemin, Anayasa Mahkemesinin görevi dışında bulunması dolayısıyla yetki yönünden reddine karar verilmelidir.

6 - İncelemenin kapsamı:

15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 1. ve 4. maddelerinin yalnız esas yönünden Anayasa'ya aykırılıkları ileri sürülerek iptalleri istenmiş ve dava dilekçesinde sadece bu istemin gerekçesine yer verilmiştir. Anayasa Mahkemesi, 22/4/1962 günlü, 44 sayılı Kanunun 28. maddesinin birinci fıkrasının "Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Yasama Meclisleri İçtüzüklerinin Anayasaya aykırılıkları hususunda ilgililer tarafından ileri sürülen gerekçelere dayanmaya mecbur değildir. Mahkeme, taleple bağlı kalmak kaydıyla başka gerekçe ile de Anayasaya aykırılık kararı verebilir." biçimindeki hükmü uyarınca, davacının gösterdiği gerekçeye dayanmak zorunluğunda olmayıp sadece istemle bağlı bulunduğu, şimdiye kadar geçen uygulamalarda öngörüldüğü üzere, bu maddelerin Anayasa'ya biçim yönünden uygunluğunu esastan inceleyebilir.

7 - Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesiyle teklif edilmezlik yasağının hukuksal nitelikleri ve etkileriyle sonuçları:

Anayasa'da konumuzla ilgili görülen başlıca biçim kuralları ve esasları 155., 85., 91., 92. ve 9. maddelerde yer almış bulunmaktadır. Bunlardan 155. madde Anayasa değişikliklerine, 85. madde içtüzüklere, 91. madde kanun teklif etmeye, 92. madde kanunların görüşülmesine ve kabulüne ilişkin biçimsel kuralları ve esasları içermektedirler. Sözü geçen maddelerde yer alıp konumuzla ilgili görülen kurallarla esasların biçimsel olduğu açıktır. Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkında -Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceğine ilişkin 9. maddeye gelince:

Anayasa Devlet yapısının temelidir. Devlet kuruluşlarının yapısı ve düzeni, bu kuruluşların yetkileri, görevleri ve birbirleriyle olan ilişkileriyle karşılıklı durumları Devlet ve kişilerin haklarıyla ödevleri, bu hukuksal yapının bütünü oluştururlar. Anayasa düzeni diye adlandırabileceğimiz bu yapının öyle kuruluşları, hak ve ödev kuralları vardır ki, bunların hukukun üstün kurallarına ve çağdaş uygarlığın oluşum ve gelişim süreci gereklerine aykırı düşen kimi hükümlere bağlanması, sözü geçen düzenin bütünlüğünü bozabilir. Anayasamızın 1. maddesinde yer alan "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir" hükmü bu çeşit kuralların başında yer alır. Bu hükmün değiştirilmesi, hiç kuşku yok ki, Anayasa yapısını temelden yıkar. Çünkü, Cumhuriyet denen devlet şekli temel kuruluşları, hak ve ödev kurallarıyla bir ilkeler topluluğudur. Buna göre, devlet biçimini değiştirerek ortadan kaldıran ve onu hukuk alanında yer aldığı ve istendiği biçimde artık işlemez duruma sokacak olan bir Anayasa değişikliği yapılmasına olanak düşünülemez. Nitekim, Anayasanın 9. maddesinde yer alan "Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmü değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez" hükmü bu olanaksızlığı çok açık olarak göstermektedir. Böyle bir değişikliğin bir an için teklif edilebileceği ve sonunda yapılabileceği düşünülecek olursa, Anayasanın yerleşmiş düzeninin, değişiklik ölçü ve doğrultusunda ahengi ortadan kalkacak ve sonucunda Devletin niteliği de değişikliğe uğrayacağından artık Anayasa'da tanımlanan ve istenen biçimde işlemesi söz konusu olamayacaktır.

Şu halde denilebilir ki, çağdaş Anayasalar, kendilerini böyle istenmeyen ve uygun olmayan değişikliklere karşı koruyan ve güvence altına alan hükümleri ve kuruluşları birlikte getirme yolunu seçmişler ve sonunda sağlamayı başarmışlardır. Bu nitelikte bir yolu seçmenin bir anlamı da, klâsik demokrasiden daha ayırmalı bir sistem olarak, Anayasayı yasama organının kendisine ve daha açık bir deyimle çoğunluğun baskısına karşı koruyacak hükümlere ve kurumlara da yer verilmiş

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

bulunmasıdır. Böyle bir sisteme gidiş, yurdumuzda siyasal iktidarın bütün öğeleri ile birlikte Ulusa geçici demek plan Cumhuriyetin kurulmasından sonra, onu, temelinden sarsacak tutum ve davranışlara karşı Ulusun direnişinin ve yine temeline oturtularak bu kez daha da kuvvetli anayasal ilke ve güvencelere ve hukuksal kurallara bağlama zorunluğunun doğurduğu gereksinmelerin kaçınılmaz bir sonucu olmuştur.

Yukarıki açıklamalara göre 1961 Anayasası, 9. maddesiyle önce bir değişmezlik ilkesi koymuş ve sonra bir de teklif yasağı getirmiştir. O halde, 9. madde hükmü içeriği bakımından biçime ilişkin bulunan iki yönlü bir kuraldan oluşmaktadır.

Gerçekten, maddede yer alan değişmezlik ilkesinin sadece "Cumhuriyet" sözcüğünü amaç aldığı, yani Anayasadaki "Cumhuriyet" sözcüğünün değişmezliğini öngörerek, Cumhuriyeti oluşturan onun dışındaki ilke ve kuralların değiştirilebileceğini düşünmek, bu ilke ile bağdaştırılamaz. Çünkü 9. maddedeki değişmezlik ilkesinin asıl amacı, Anayasa'nın 1. maddesiyle 2. ve 2. maddenin gönderme yaptığı Başlangıç bölümünde yer alan temel ilke ve kurallarla niteliği belirtilerek "Cumhuriyet" sözcüğüyle adlandırılan Devlet sistemidir. Başka bir deyimle, burada değişmezlik ilkesine bağlanmak yoluyla güvence altına alınan "Cumhuriyet" sözcüğü değil, yukarıda gösterilen 2. madde ile Başlangıç bölümünde nitelikleri belirtilmiş olan Cumhuriyet rejimidir. Şu halde, yalnız "Cumhuriyet" sözcüğünü saklı tutup, Cumhuriyeti oluşturan bütün bu nitelikleri, hangi doğrultuda olursa olsun, tümünü veya bir bölümünü değiştirmek veya kaldırmak yoluyla, 1961 Anayasasının ilkeleriyle bağdaşması olanağı bulunmayan bir başka rejimi meydana getirecek nitelikteki Anayasa değişikliğinin teklif ve kabul edilmesinin, Anayasa'ya aykırı düşeceğinin, tartışmayı gerektirmeyecek derecede açık olduğu ortadadır.

Yukarıdaki açıklamalara göre, Cumhuriyet rejiminin Anayasamızda niteliğini belirleyen ilke ve kurallarında değişmeyi öngören veya Anayasanın öteki maddelerinde yapılan değişikliklerle doğrudan doğruya veya dolaylı yollardan bu ilkeleri değiştirmeyi amaç güden herhangi bir kanun teklif ve kabul edilemez.

Anayasa'nın 1488 sayılı Kanunla değişik 147. maddesinin birinci fıkrasında yer alan "Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasaya, Anayasa değişikliklerinin de Anayasa'da gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetler." hükmüne göre. Anayasa'da yapılacak değişikliklerin, başta Anayasa'nın 155., 9. maddesi olmak üzere, konumuzla ilgili görülen 85., 91. ve 92. maddelerinde gösterilen yöntem ve koşullara uyulmak yoluyla çıkarılacak kanunlarla yapılması zorunludur.

Anayasa'nın 9. maddesindeki hükümlerle, yukarıda değinildiği üzere, bir değişmezlik kuralı bulunduğu ve ayrıca teklif yasağı getirildiği görülmektedir. Değişmezlik kuralının niteliği ve sonuçları ayrıntılarıyla açıklandığından, burada sadece teklif yasağının niteliğiyle etkisi üzerinde durmak yeterli olacaktır.

Anayasa'ya böyle yasaklayıcı bir hüküm koymaktaki amacın, tarihsel bir oluşum ve gerçek olarak doğan ve bu süreci izleyerek bugünkü biçimini alan Türkiye Cumhuriyetini, çeşitli görüş, varsayım, yöntem ve ideolojilere dayanarak inceleyip değişik sonuçlara varan Cumhuriyet tanımlarına veya diğer memleketlerde uygulanan Cumhuriyet tiplerine bakarak incelemek ve bir sonuca varmak doğru ve yerinde bir inceleme yöntemi olamaz. Bu yolda yapılacak bir incelemede, başlangıç noktası alınan değişik benimseme ve uygulama biçimlerine göre yine ayırımı yargılara varmaktan kaçınılamaz. O halde Türkiye Cumhuriyetinin niteliğini, tarihsel bir oluşum ve gerçek olarak ele alıp ona bugünkü biçimini veren 1961 Anayasasında gösterilen ilkelerle konulan hukuksal kurallara göre belirlemek gerekir.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Anayasanın 1. maddesinde Cumhuriyet olduğu belirtilen Türkiye Devleti, 2. maddesinde açıklandığı üzere insan haklarına ve ayrıca Başlangıç bölümünde belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

O halde, yalnız "Cumhuriyet" sözcüğünün değil, Türkiye Devletinin dayandığı bu ilkelere ve onun "İnsan haklarına ve Başlangıçta belirtilen temel ilkeler dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti" olarak Anayasaca tanımı yapılan niteliklerini değiştirmeyi öngören bir Anayasa değişikliğinin teklif edilmesi, sözü geçen yasak karşısında olanaksızdır. Çünkü, bunlarda yapılacak bir değişiklik, yukarıda tanımlanan nitelikte bir Cumhuriyet olan Türkiye Devletinin temel kuruluşunda ve işleyişinde de bir değişiklik olması sonucunu doğurur. Anayasanın 91. maddesine göre, kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri yetkili oldukları halde, Anayasanın değiştirilmesi, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birince yazılı olarak, teklif edilebilir. Demek ki, Anayasa'nın 9. maddesinde Anayasa değişiklikleri için öngörülen teklif yasağı, doğrudan doğruya yasama meclisleri üyelerini ilgilendirmektedir.

Kanım ve o nitelikte bulunan Anayasa değişikliklerini teklif etmeyi düzenleyen Anayasa hükümleri birer biçim kuralı olduklarına göre, bunu yasaklayan bir kuralın dahi bir biçim kuralı olduğunda hiç kuşku yoktur. Çünkü bu yasak, belli sayıdaki Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin esasında kendileri için bir hak teşkil eden ve niteliği bakımından da bir yasama işlemi olan Anayasa değişikliği teklif etmelerini önlemektedir. Başka bir deyimle, değişiklik teklifi, değişmezlik ilkesiyle çatışmıyorsa, Anayasada gösterilen şekil şartlarına uygun olarak yöntemi içinde yürüyecek ve şayet çatışıyorsa, hiç yapılamayacak, yapılmış ise yöntemi içinde yürütülemez, yürütülmüş ise kabul edilip kanunlaşamayacaktır.

Özetlemek gerekirse: Anayasa, Anayasanın üstünlüğünü ve bağlayıcılığını sürdürmek ve Anayasaca saptanan şekil şartları ve yöntemi dışında değiştirilmesini önlemek amacıyla hükümler düzenlemiştir.

Anayasanın değişik 147. maddesiyle "Anayasa değişikliklerinin Anayasada gösterilen şekil şartlarına uygunluğunu denetleme" yetkisinin Anayasayı yargısal denetim yoluyla korumakla görevli Anayasa Mahkemesine tanımakla güdülen erek de budur. Yukarıda açıklandığı üzere 9. maddede yer alan yasak kuralı da bir şekil şartı olduğundan, 1699 sayılı Kanunun dava konusu maddeleri, diğer şekil şartları arasında bu yasak açısından da Anayasaya uygunluk denetiminden geçirilmelidir.

Böylece yapılan ilk inceleme sonunda:

1 - Dava dilekçesindeki imzalara ilişkin eksikliğin geri çevirmeyi gerektirmediğine Sait Koçak, Kemal Berkem, Şahap Arıç, İhsan Ecemiş, Ziya Önel, Kani Vrana ve Ahmet H. Boyacıoğlu'nun karşıoylarıyla ve oyçokluğu ile;

2 - Dava dilekçesinin gerekçe yönünden eksikliği bulunmadığına oybirliğiyle;

3 - 1699 sayılı Kanunun 1., 3., 4. ve 6. maddelerinin Anayasa'ya esastan aykırı olduğu yolundaki iddianın incelenmesini kapsayan istemin Anayasa Mahkemesinin görevi dışında bulunması dolayısıyla reddine oybirliğiyle;

4 - İşin esasının 1699 sayılı Kanunun dava konusu 1., 3., 4. ve 6. maddelerinin Anayasa'nın şekil şartlarına ve bu arada 155., 85., 91., 92. ve 9. maddelerine uygun olup olmadığı gözönünde bulundurulurken incelenmesine oybirliğiyle;

Karar verilmiştir.

IV- ESASIN İNCELENMESİ:

Davanın esasına ilişkin rapor, dava dilekçesi, iptali istenen kanun maddeleri ile dayanılan Anayasa hükümleri, bunlarla ilgili gerekçelerle yasama meclisleri görüşme tutanakları ve gerekli öteki metinler okunduktan sonra, gereği görüşülüp düşünüldü:

A - İncelemede izlenecek sıra:

Görüşmelerin başında konunun özelliği bakımından incelemede izlenecek sıra söz konusu edilmiştir. İlk inceleme evresinde 1699 sayılı Kanununun 1., 3., 4., ve 6. maddelerinin Anayasa'ya esastan aykırı oldukları yolundaki iddianın incelenmesini kapsayan istemin Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkisi dışında bulunması dolayısıyla reddine karar verilmiş bulunmaktadır. O halde, aynı hükümlerin biçim yönünden Anayasa'ya aykırılıkları incelenirken, ilk olarak Kanunların yapılmasında izlenecek işlemlerin sırasına uyulması uygundur. Kanunların yapılmasına önce teklif ile başlanacağına ve teklif yasağı da ilk olarak bu evrede gözönünde bulundurulacağına göre, bu yasağın yer aldığı Anayasa'nın 9. maddesinden başlanarak diğer şekil şartlarını gösteren maddelerin sırası, yani 155., 85., 91., ve 92. maddeler izlenmek yoluyla inceleme yapılması yerinde görülmüştür. Çünkü bu işte teklife geçerlilik veren, (Teklif edilebilir) olmasıdır; yani (Teklif edilebilir) olursa, öteki şekil şartlarına göre incelemeyi sürdürmek olanağı vardır. Üstelik bu yol kanunların yapılışı yoluna da uygun düşmektedir.

B - Sözlü savunmaya gerek olup olmadığı:

Yine görüşmelerin başında, dava dilekçesinin başlangıç bölümüne, "Sözlü Savunma: Sözlü Savunma, Özer Derbil tarafından yapılacaktır." biçiminde bir kaydın konulması karşısında, 22/4/1962 günlü, 44 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun'un 29. maddesinden yararlanmak yoluyla ilgililerden sözlü açıklamalarda bulunmalarının istenmesine gerek olup olmadığı konusu üzerinde durulmuştur.

Sözü geçen maddede Anayasa Mahkemesinin, iptal davalarına dosya üzerinde inceleme yapmak yoluyla bakacağı, ancak gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri de çağırabileceği hükmü yer almaktadır.

Davacı tarafından dilekçede bu konuda bir istek ileri sürülmediği ve dilekçenin başlangıç bölümünde yer alan "Sözlü Savunma: Sözlü Savunma Özer Derbil tarafından yapılacaktır." biçimindeki kayıt da bir istem niteliğinde bulunmadığı gibi esasen sözlü açıklama yoluna gidilmesi bir isteğe de bağlı değildir.

Kaldı ki, dosya içindeki bilgi ve belgelere göre, davacının konuya ilişkin düşüncelerini dava dilekçesinde yeter derecede açıklamış olması ve Anayasa Mahkemesi raportörünce hazırlanan raporda da konu hakkındaki gerekli bilgilerin toplanmış bulunması, gerek bunlar gerek kanun metinleri, gerekçeler ve tutanaklar gibi resmi belgeler karşısında tam bir kanıya varılması olarak içinde bulunduğundan, ilgililerin sözlü açıklama yapmalarında bir yarar yoktur

Bu nedenlerle 15/4/1975 günlü oturumda, 22/4/1962 günlü, 44 sayılı Kanununun 29. maddesi uyarınca, sözlü açıklamaları dinlenmek üzere ilgililerin çağırılmasına gerek görülmediğine., Ahmet Akar, Halit ZARBUN ve Nihat O. AKÇAKAYALIOĞLU'nun karşıoylarıyla ve oyçokluğu ile karar verilmiştir.

C - Anayasa'nın 9. maddesindeki şekil koşuluna aykırılık sorunu:

Bu bölümde 1699 sayılı Kanunun iptali istenen 1., 3., 4. ve 6. maddelerinin Anayasa'nın önce 9. maddesinde yer alan (Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğine) ilişkin biçim kuralına aykırı bulunup bulunmadığı incelenecektir.

1 - 1699 sayılı Kanunun 1. maddesi:

1699 sayılı Kanunun 1. maddesiyle Anayasa'nın 30. maddesinin dördüncü fıkrası "Yakalanan ve tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç kırksekiz saat ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görev ve yetkilerine giren suçlar ile kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ve genellikle savaş ve sıkıyönetim hallerinde, kanunlarda gösterilen süre içinde hâkim önüne çıkarılır bu süre onbeş günü geçemez. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın, hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan ve tutuklanan kimsenin durumu hemen yakınlarına bildirilir." biçiminde değiştirilmiş bulunmaktadır.

Anayasa'nın 30. maddesinin dördüncü fıkrasının ilk metni "yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, yirmidört saat içinde hâkim önüne çıkarılır ve bu süre geçtikten sonra hâkim karar olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimse, hâkim önüne çıkarılınca durum hemen yakınlarına bildirilir. " biçiminde idi.

Aynı fıkra metni 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonunda "yakalanan veya tutuklanan kimse tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç kırksekiz saat ve kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda yedi gün içinde hâkim önüne çıkarılır ve bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınamaz. Yakalanan veya tutuklanan kimse, hâkim önüne çıkarılınca durum hemen yakınlarına bildirilir." haline gelmişti.

30. maddenin dördüncü fıkrasının bu üç ayrı metni karşılaştırıldığında, yakalanan veya tutuklanan kimsenin hâkim önüne çıkarılması için belirlenen yirmidört saatlik sürenin 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle kırksekiz saate ve kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda yedi güne, 1699 sayılı Kanunla getirilen değişiklikle ise, aynı süre kırksekiz saat olarak belirlenmekle birlikte, kanunun belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ve genellikle savaş ve sıkıyönetim hallerinde onbeş günü geçmemek kaydıyla kanunlarda gösterilecek süreye çıkarıldığı görülür.

Dava dilekçesinde bu konuda Anayasaya aykırılık gerekçesi olarak, özetle (Yapılan değişiklikle kişinin temel hakları arasında bulunan ve kişi güvenliğinin güvencesini oluşturan ve hâkim kararı olmadan gözaltına almağa ve tutuklamaya olanak vermeyen uluslararası görüşe ve bu arada İnsan Hakları Beyannamesine aykırık bir durum getirilmek istenmiştir. Böylece kişinin en kısa sürede keyfi veya eksik veya bir yanlış veya peşin görüşle ve durumunu en iyi değerlendirme olanağına sahip hâkimin değerlendirmesi olmaksızın tutuklanması görüşü benimsenerek yürütme gücüne Türk vatandaşlarına hâkim önüne çıkarmadan onbeş ,gün süre tutuklama hakkı gibi yersiz bir yetki verilmektedir.) denmektedir.

Anayasa'nın 30. maddesinin dördüncü fıkrasında önce 1488 sayılı Kanunla yapılmış bulunan değişikliğin gerekçesi, ilgili yasama belgelerine göre ana çizgileriyle, (ilk metinde yer alan yirmidört saatlik sürenin yaşadığımız çağda Öncelikle kamu düzenini bozucu suçların işlenişinde gelişen özellikler karşısında suç delillerinin kaybına yer verilmeden tümüyle saptanabilmesi ve böylece bulunacak suçluların yakalanıp hâkim önüne çıkarılabilmesi için gerekli adli kolluk işlemlerinin tamamlanabilmesi bakımından yetmediği, yine günümüzde gittikçe artarak oluşan ve toplu olarak işlenen suçlarda bu eylemsel zorunluğun kendini daha büyük ölçülerde duyurduğu ve yapılan değişiklikle bireyin temel haklarından bulunan kişi özgürlüğünü kısıtlamak ve kaldırmak veyahut

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

bu yolla güvencesini zedelemek amacı güdülmeyip, tüm tersine, bu çeşit suçlarda doğrudan doğruya ve dolayısıyla hedef altına alınan kamu düzenini, Devlet varlığını korumak ve dolayısıyla de kişi özgürlük ve güvenliğini sağlamak olduğu) biçiminde özetlenebilir.

Maddede sayılan suçların kovuşturulmasında hâkim önüne çıkarma için kabul edilen 15 günlük süre, kişi güvenliği bakımından önemli bir sınırlama olmakla birlikte, bu sınırlama Cumhuriyetin niteliklerini zedeleyen veya onları ortadan kaldıran ölçüde görülememiştir. Bu hüküm kamu düzeni ile kişi özgürlüğü arasında bulunması gerekli dengenin zorunlu bir sonucu olarak kabul edilebilir nitelikte bir düzenlemeden ibarettir. Çünkü bu düzenleme ile güdülen amaçlar, bir yünden Devlet varlığının ve nitelikleri Anayasa'da belirlenen Cumhuriyetin, yani Cumhuriyet rejiminin ve diğer yünden de kişilerin özgürlüklerinin ve güvenliklerinin birlikte korunmasıdır. İnsan haklarına saygılı ve özgürlüklerinin demokrasi sistemi uygulayan böyle bir Cumhuriyette, kişi özgürlükleriyle güvenliğinin korunması hukuk devleti ilkesi gereği bulunduğundan, 30. maddede yapılan değişiklik, kişi özgürlüklerinin veya güvenliğinin ortadan kaldırıldığı veya zedelendiği de öne sürülemez.

O halde, Anayasanın 30. maddesinin 1699 sayılı Kanunun 1. maddesiyle değiştirilen dördüncü fıkrasının, Anayasada nitelikleri belirtilen Cumhuriyetin, insan haklarına dayalı bir hukuk devleti olması ilkesini değiştirir bir yönü bulunmadığından, Anayasanın 9. maddesinde yer alan, Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesinin teklif edilemeyeceğine ilişkin biçim kuralına da aykırı olduğu düşünülemez. Bu nedenle, anılan maddeye yönelen iptal isteminin reddine karar verilmelidir.

2 - 1699 sayılı Kanunun 3. maddesi:

15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 3. maddesiyle Anayasa'nın mahkemelerin kuruluşuna ilişkin 136. maddesine (2, 3, 4, 5, 6 ve 7.) nci fıkralar olarak aşağıdaki metin eklenmiş bulunmaktadır: "Mahkemelerin Kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.

Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmakla görevli Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulur. Ancak, sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümler saklıdır.

Devlet Güvenlik Mahkemesinde bir başkan, dört asıl ve iki yedek üye ile bir savcı ve yeteri kadar savcı yardımcısı bulunur. Başkan, iki asıl ve bir yedek üye ile savcı, birinci sınıfa ayrılmış hâkim ve Cumhuriyet savcıları arasından; iki asıl ve bir yedek üye birinci sınıf askerî hâkimler arasından; savcı yardımcısı ise Cumhuriyet Savcıları ve askerî hâkimler arasından atanır.

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığı, üyeliği, yedek üyeliği, savcılığı ve savcı yardımcılığı atamalarında Bakanlar Kurulunca her boş yer için bir misli aday gösterilir. Bu adaylar arasından Devlet Güvenlik Mahkemesi hâkimlerinin atanması Yüksek Hâkimler Kurulunca, savcı ve yardımcılarının atanmaları Yüksek Savcılar Kurulunca; askerî hâkimlerden üye, yedek üye ve savcı yardımcılarının atanmaları ise özel kanunlarında gösterilen usule göre yapılır.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri başkan, üye ve yedek üyeleri ile savcı ve savcı yardımcısı üç yıl için atanırlar. Süresi bitenler yeniden atanabilirler.

Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii Yargıtay'da yalnız bu mahkemelerin kararlarını incelemek üzere kurulacak daire veya daireler; Genel Kurul ise, Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kuruludur.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluş ve işleyişi, görev ve yetkileri ve yargılama usulleri ile ilgili diğer hükümler kanunda gösterilir."

Bunlardan (2) nci fıkroda Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşu; (3) üncü ve (4) üncü fıkralarda bu mahkemelerin kuruluş biçimiyle başkan, üye, savcı ve savcı yardımcılarının nitelikleriyle atanmaları yöntemleri; (5) inci fıkroda, bunların süreleri; (6) ncı fıkroda, bu mahkeme kararlarının temyiz mercii ile Genel Kurulu ve (7) nci fıkroda da aynı mahkemelerin kuruluş ve işleyişi, görev ve yetkileri ve yargılama usulleriyle ilgili diğer hükümlerin kanunda gösterileceği konulan düzenlenmektedir.

Bu değişikliğin gerekçesi, yasama çalışmalarına ilişkin belgelere göre, ana çizgileriyle; (Bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de son yıllarda yeni suç ve suçluluk kavranılan ortaya çıkmış, suçların kovuşturulmasında ve suçluların yargılanmasında yeni yöntemler bulunması zorunlu hale gelmiş, özellikle Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü, hür demokratik düzen ve nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçların kovuşturulmasında ve suçlularının yargılanmasında, gerek cezanın etkisini artırmak için hızlı yargılamayı, gerekse özellik taşıyan bu suçların uzman mahkemelerce görülmesini sağlamak amacıyla Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulması öngörülmüştür.

Devlet varlığının, ülke ve millet bütünlüğünün ve nitelikleri Anayasa'da gösterilen ve özgürlükçü bir demokrasiye dayanan Cumhuriyet rejiminin her çeşit anarşik saldırılara, eylemli sağ ve sol akımlara, uluslararası komünizmin bölücü ve yıkıcı çalışma ve girişimlerine karşı korunmasını, yaşatılmasını ve kendi ilkeleri doğrultusunda işlemesini sağlayıcı ve bu konulardaki çok ivedi ve şiddetli eylemsel gereksinimleri karşılayıcı anayasal ve hukuksal bir tedbir olarak düşünülen Devlet Güvenlik Mahkemeleri, hukuk devleti ve doğal hâkim ilkelerine ters düşen ayrıcalıklı ve olağanüstü bir mahkeme olmayıp, hızlı yargılama yöntemleriyle çalışan uzman bir mahkeme niteliğindedir. Bu mahkemelerin, Anayasa'nın diğer ilkeleri ile hükümlerine ters düşen bir yönleri olamaz) diye özetlenebilir.

1699 sayılı Kanunun 3. maddesinin iptali isteminin gerekçesi ise; kararın (I.) bölümüne tümü geçirilen dava dilekçesinin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere: (Eklenen 2 nci fıkra ile Türk Ceza Kanununda bulunmayan şarta bağlı yeni bir suç türü ortaya çıkarılarak Ceza Hukukunun Anayasamızca da öngörülen "Kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesine aykırı davranılmıştır. 3. fıkra ile, Anayasamızın 138. maddesinde ayrı ilkelere bağlanmış bulunan askerî yargı ile sivil yargının birleştirilmesi yoluyla olağanüstü bir yargı mercii kurulmak istenmiştir. Böylece, Anayasanın 32. maddesinde belirtilen "Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir mercii önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz." diye yer alıp aslı "Hiç kimse tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz." olan kesin kurala aykırı düşülmüştür. Sonunda, bağımsız mahkeme özelliğini taşımayan yeni bir yargılama yeri yaratılmıştır. Anayasanın 134 üncü maddesinin atanmalar ve 144 üncü maddesinin Yüksek Hâkimler Kurulunca yapılan denetim konularındaki hükümlerinin işlemediği yeni bir mahkeme kuruluşu oluşturulmuştur. Ayrıca üyelerin atanmaları yürütme organına ve başkanın atanması da olağan dışı yöntemlere bırakılarak yargının bağımsızlığı ortadan kaldırılmak istenmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kararlarını incelemek üzere ayrı bir temyiz mercii kurulması ve genel kurulunun saptanması Anayasamızın temel ilkelere ve 139 uncu maddesi hükmü ile bağdaşmamaktadır. Anayasamızın genel ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmasına olanak bulunmayan hükümlerin iptali zorunludur.) biçiminde özetlenebilir.

a) 1699 sayılı kanunun 3. maddesiyle eklenen ikinci fıkra:

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

1961 Anayasası, suç ve ceza konularıyla yargılama yöntemleri hakkında birkaç temel ilkeyi belirtmekle yetinerek, bu konularla yöntemleri düzenleme yetkisini kanun koyucuya bırakmış ve "Mahkemelerin kuruluşu" başlığını taşıyan 136. maddesinin " Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir" biçimindeki hükmüyle de, mahkemelerin kuruluşu görev ve yetkilen işleyişleri ve yargılama yöntemleri konularının kanunla düzenlenmesini öngörmüştür. Ancak, Anayasanın 136. maddesine 1699 sayılı Kanunun 3. maddesiyle eklenen altı fıkra ile, belli bir mahkeme türünün bir Anayasa hükmü ile kurulması esaslarının ve göreviyle yetki alanının belirtilmesi yönüne gidilmiştir. Anayasamızda, ayrıca engelleyici ve yasaklayıcı bir ilke ve kural olmadığına ve Anayasa metninde kimi düzenleyici kurallar da yer alabileceğine göre, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin sözü geçen Anayasa hükmüyle kurulması ve yetki alanı ile görevinin belirtilmesi olanağı vardır. Bu bakımdan ve bir yargı yerinin yetki ve görev alanının Anayasa da yani üst kurallarla gösterilmesi gerek kuruluş ve gerek kişiler yönünden daha güçlü ve güvenceli bir durum yaratacağından, Anayasanın 9. maddesinin koyduğu teklif yasağına bu yolla aykırı davranıldığından söz edilemez,

Devlet Güvenlik Mahkemeleri, yasama çalışmaları belgelerindeki gerekçelere göre, uzman bir mahkeme olarak kurulmuştur. İptal istemi gerekçesinde ise, bu mahkemelerin olağanüstü bir nitelikte olduğu ileri sürüldüğünden, yasal ve hukuksal durumun, özetle de olsa, tartışılmasında yarar vardır.

Anayasamıza göre birden fazla yasama erki ve yürütme görevi olamayacağı gibi, birden fazla yargı erki de olamaz. Yargılama görevi yapan kuruluşların birden fazla olması da bu gerçeği ortadan kaldırmaz. Çünkü, burada amaç, yargı yetkisini kullanan mahkemelerin bağımsızlığıdır. Nitekim Anayasa'da adlî, idarî ve askerî ayırımına yer verilmiştir.

Ceza alanındaki özel mahkemeler, genel yargılamanın bir kolu olup, görev ve yetkileri görecekleri işlerin niteliğine göre Anayasa'ca veya kanunla kesin biçimde sınırlanarak belirtilmektedir. Bu Mahkemeler, sosyal ve hukuksal gereksinmeler karşısında Devletin ceza siyasetinin bir uygulaması olarak belli suçların ve suçluların daha çabuk ve iyi yargılanmaları için öngörülmektedir. Özel mahkemeler genel adliye mahkemeleri içinde olabileceği gibi, adliye dışı yargı yerlerinde de kurulabilir. Yine bu mahkemelerin görevine Ceza Kanunundaki suçlar alınabileceği gibi, Özel ceza kanunlarındaki suçlar da alınabilir. Ancak, genel adliye içinde olan özel mahkemeler yargılama birliği ilkesine aykırı olmadığı, aynı kuruluş içinde uzmanlığa dayanan bir çeşit iş bölümü dolayısıyla kurulmuş uzmanlık mahkemeleri niteliğini taşırlar.

Yukarıdaki tanımlamalara göre, Trafik Mahkemeleri, Türk Parasını Koruma Hakkındaki Kanuna göre suç sayılan eylemleri işleyenleri yargılamakla görevli kılınan mahkemeler ve Toplu Basın Mahkemeleri gibi, Devlet Güvenlik Mahkemeleri de genel adliye içinde kurulmuş özel bir mahkeme türü olmaktadır.

Buna karşılık, öğretide ve uygulamalarda olağanüstü mahkemeler söz konusu edilmekte ve dava dilekçesinde de Devlet Güvenlik Mahkemeleri bu nitelikte gösterilmektedir. Anayasa'nın 1488 sayılı Kanunla değişik 32. maddesi "Hiç kimse, kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. -Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz. - biçimindeki hükümleriyle, olağanüstü mercilerin tabii yargılama yeri veya hâkimi olamayacağı esas kuralını koymuştur. Anayasa'nın 32. maddesinde 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklikte, her ne kadar eski metindeki "tabii hâkim" yerine "kanunen tabi olduğu mahkeme" deyiimi kullanılmış ise de, olağanüstü bir yargı yerinin kanunla kurulması, onu, Anayasa'ya uygun duruma getirmez. Çünkü anayasal düzen kanun devleti temeline değil, hukuk devleti temeline oturtulmuştur. Nitekim, değişikliğin gerekçesinde de, ortada bir anlam ayırımı bulunmadığına işaret edilmek yoluyla, bu

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

görüş benimsenmiş olmaktadır. Anayasa'nın bu temel kuralına göre, olağan ile olağanüstü mercileri birbirinden ayırmaya elverişli ölçünün saptanması gerekmektedir. Öğretide bu ölçü, olağan yargılama yerlerinin olaylardan önce ve genel olarak herkes için, olağanüstü mercilerin de olaylardan sonra ve elaya özel olarak kurulmuş olmaları diye gösterilmekte olaylardan önce genel biçimde kurulmuş olup da belli bir olayla ilgili bulunmayan yargı yerlerine "olağan yargı yeri" ve böyle yerlerin hâkimlerine de "olağan hâkim" denilmektedir. Nitekim 26/6/1973 günlü, 1773 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanununun sonradan Anayasa Mahkemesince biçim yönünden iptal edilen (Anayasa Mahkemesinin 21/5/1974 günlü, Esas: 1974/8, Karar: 1974/19 sayılı karar; Resmî Gazete, gün: 4/8/1974 sayı: 14966) geçici 1. maddesiyle, bu Kanunun yürürlüğe girdiği günden başlayarak işlenen ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin görevine giren suçlar hakkında, bu Kanun hükümlerinin, uygulanması kuralı konulmak yoluyla, yukarıdaki görüş bu yönden benimsenmiş bulunmaktadır.

Mahkemelerin görev ve yetkilerini belirleyen usul hükümleri, kamu düzenine ilişkin kurallar olmaları nedeniyle, genel ceza hukukunda geriye işleyecekleri ilkesi kabul edildiğinden, Anayasa'da veya kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, yeni kurulan olağan yargı yerlerine, kurulmalarından, önce işlenmiş suçlara ilişkin kamu davalarının da gördürülmesi veya önce işlenmiş olup da bu mahkemelerin kurulmasından sonra meydana çıkan suçlara ilişkin davalara da bakma görevinin verilmesi bile, onların olağan bir yargı yeri sayılmalarına engel olamaz.

Anayasa'nın "Temel haklar ve ödevler" kısmının "Kişinin hakları ve ödevleri" bölümünde yer alan 32. maddesiyle benimsenen olağan yargı yeri ve olağan hâkim ilkeleri, kişiler için konulmuş birer anayasal güvence olduklarından, bunlar. Cumhuriyetin, insan haklarına ve hürriyetlerine dayalı demokratik bir hukuk devleti olması niteliğiyle sıkı sıkıya bağlıdır. O halde, egemenlik hakkını kullanmasının doğal bir sonucu olarak Devletin, sosyal ve hukuksal veya eylemsel gereksinimleri karşılamak üzere ve ceza siyasetinin bir uygulaması niteliğinde özel, yani uzman yargı yerleri kurması ve yetki ve görev alanlarını belirtmesi, böyle yerlerin Cumhuriyetin Anayasaca belirtilen nitelikleriyle bağdaşmayan bir yönü bulunmadığından, Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasağına da aykırı olamaz.

Anayasa'nın 1488 sayılı Kanunla değişik 11. maddesinin birinci fıkrasında (Temel hak ve hürriyetlerin, Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacıyla veya Anayasa'nın diğer maddelerinde gösterilen nedenlerle, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabileceği) ve ikinci fıkrasında (kanunun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamayacağı) ilkelerine yer verildikten sonra, "İnsan Hakları Evrensel Beyanname" ile Türkiye'nin de katıldığı "İnsan Haklarını ve Hürriyetlerini Korumaya Dair Sözleşme" den de esinlenerek, üçüncü fıkrasıyla "Bu Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerden hiç birisi, insan hak ve hürriyetlerini veya Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanarak, nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kastıyla kullanılamaz" buyurucu ve yasaklayıcı kuralı konulmuş ve son fıkrasında da "Bu hükümlere aykırı eylem ve davranışların cezası kanunda gösterilir" denilmiş bulunmaktadır.

Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin bu hükümler, nitelikleri bakımından aslında birer yargılama usulü hükmü olun. bu mahkemelerin yalnız yetki ve görev alanım. Anayasa'nın değişik 11. maddesinin yukarıda gösterilen tanımlamalarına uygun biçimde "Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünü, hür demokratik düzen ve nitelikten Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet aleyhine işlenen ve doğrudan doğruya Devlet güvenliğini ilgilendiren suçlara bakmak" diye saptamış bulunduğundan, Anayasa'nın 33. maddesinde öngörülen Ceza Hukukunun "Kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesine aykırı düşen yeni bir suç türü yaratıldığından söz edilemez. Çünkü ortaya yeni bir suç ve yeni bir ceza konulmamıştır; sadece Devlet Güvenlik Mahkemelerinin

görevine girenleri veya sokulmak istenenleri ayırabilmek için, genel veya özel ceza kanunlarında esasen var olan suçlar, nitelikleri yönünden Anayasa'daki tanımlamaya göre yeni bir sınıflandırmaya bağlı tutulmuşlardır.

Anayasanın, suç ve ceza konularıyla yargılama yöntemleri hakkında sadece birkaç temel ilkeyi belirtmekle yetinerek, bu konularla yöntemleri düzenleme yetkisini yasa koyucuya bırakmış ve "Mahkemelerin Kuruluşu" başlığını taşıyan 136, maddesinin birinci fıkrası hükmüyle de, mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişleri ve yargılama yöntemleri konularının yasa ile düzenlenmesini öngörmüş bulunduğu, yukarıda değinilmişti. Demek ki, Anayasa'da tersine buyurucu, yasaklayıcı veya engelleyici bir kural olmadıkça ve Anayasaca öngörülen insan hak ve hürriyetlerine dayalı demokratik bir hukuk devletinde benimsenen temel ilkelere ve hukukun üstün kurallarına aykırı bulunmadıkça, suç ve ceza alanında tüm düzenlemelerin kanunla ve bu arada üstün bir kural olarak bir Anayasa hükmüyle de yapılması olanağı vardır. O halde genel veya özel ceza yasalarında yer alan suçların, Anayasadaki tanımlara uygun biçimde yeni bir sınıflandırmaya bağlı tutulmasının, "Kanunsuz suç ve ceza olmaz" kuralıyla bir ilişkisi olmadığı gibi. Cumhuriyetin Anayasa'da belirtilen nitelikleriyle de ters bir yönü bulunmadığından, ortada Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasağına aykırı bir durumdan söz edilemez.

o) 1699 sayılı kanunun 3. maddesiyle eklenen üçüncü fıkra:

Devlet Güvenlik Mahkemesi, başkan ve üyelerinin çoğu ve savcısı adlî yargıdan olmak üzere birinci sınıfa ayrılmış adlî ve askerî hâkimlerle adlî yargı alanında uzman bir ceza mahkemesi niteliğinde kurulmuştur. Anayasamızda bu çeşit bir özel mahkemenin kurulmasını önleyen hiç bir kural yoktur. Tersine genel yargı yerleriyle askeri yargı yerleri, yukarıda açıklandığı üzere, bağımsız birer anayasal yargı kuruluşlarıdır. Anayasaca hem kuruluş biçimi gösterilmiş ve hem de yargılayacağı suçların niteliği belirtilerek yetki ve görev alanı çizilmiş böyle bir mahkemeye, Anayasaca kurulmuş iki ayrı bağımsız yargı yerinden hâkim atanması, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen niteliklerine aykırı düşemez.

Aslında bağlı oldukları statü aynı oldukça, Devlet Güvenlik Mahkemeleri hâkimlerinin, Anayasaca yargı yetkisine sahip değişik yargı yerlerinden alınmaları ayrımlı bir durum da yaratamaz. O halde, uzman olarak kurulan bu mahkemelerde, görev alanına göre değişik bağımsız yargı yerlerinden hâkim alınmasında, Anayasa'nın 32. maddesinde yer alan "olağan yargı yeri" ve "Olağan hâkim" ilkelerine aykırılık düşünülemez. Her iki yargı yerinden alınan üyelerin, belirli bir kıdemle ehliyet ve nitelik ifadesi demek olan birinci sınıf hâkim niteliğini taşımaları nedeniyle, aralarında her yönden bir ayırım düşünmek olanağı olmadığı gibi, bu mahkemelerin üye sayısı, başkan ile üyelerin ve savcının birinci sınıf hâkimlerden seçilmesi, yargılanacak kişiler için ayrıca güvence Kaynağı olan öğelerdir. Böylece hâkim atanması ile, Anayasanın 134. maddesinde hâkimlerin atanmalarına ilişkin hükümlerin kaldırıldığı da ileri sürülemez. Çünkü, aynı maddede, hâkimlerin atanmalarının, mahkemelerin bağımsızlığı esaslarına göre kanunla düzenleneceği ilkesi öngörülmüştür. Öte yandan, bu mahkemeler adli yargı alanında kurulmuş uzman bir ceza mahkemesi olduğundan, 1773 sayılı Kanunun 34 üncü maddesiyle öngörüldüğü üzere, Anayasanın 144. maddesi uyarınca Yüksek Hâkimler Kurulunca yapılmakta olan denetime ilişkin kuralların işlemez hale geldiği iddiası yersizdir.

c) 1699 sayılı Kanunun 3. maddesiyle eklenen dördüncü ve beşinci fıkralar:

Maddenin ek dördüncü fıkrasıyla, Devlet Güvenlik Mahkemesi hâkimlik, savcılık ve savcı yardımcılıklarına yapılacak atamalar. Bakanlar Kuruluna yani yürütme organına, bir ön işlem olarak, her boş yer için iki olmak üzere, aday gösterme yetkisi gibi, önemli bir fonksiyon verilmesi bu adaylardan adlî hâkimlerin Yüksek Hâkimler Kurulunun, savcı ile yardımcılarını Yüksek

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Savcılar Kurulunun ve askeri hâkimlerle askerî savcı yardımcılarını da özel kanunlarında gösterilen yönetime göre görevli yerlerin atama yetkileri, belirlenen adaylarla sınırlandırılarak saklı tutulmuş bulunmaktadır.

Böylece, aday gösterme ön - işlemi dışında, gerek Anayasa sistemi ve gerekse özel kanunlar yönlerinden yeni bir atama yeri veya yöntemi getirilmiş değildir. Diğer bir deyimle, eski Anayasal sisteme ve özel yasalara aykırı düşen, yürütme organına aday gösterme yetkisinin tanınması ve bu adaylardan atama yapma zorunluğunun konulması yoluyla eski atama yerlerinin, yetkilerinin daraltılmış ve sınırlandırılmış bulunmasıdır.

Burada, esas sorun olarak, aday gösterme yetkisinin yürütme organına verilmesinin ve dolayısıyla atama yerlerinin yetkilerinin aynı konuda sınırlandırılmasının Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen nitelikleriyle ters ve bu yolla Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesiyle teklif vasağına aykırı düşüp düşmediği yönünün tartışılması gerekmektedir. Mukayeseli Hukukta, hâkimlerin atanması konusunda, hâkimleri halkın; hâkimlerin, yürütme organının ve bağımsız bir organın seçmesi gibi o memleketin devlet şekline, hükümet sistemine ve rejimine bağlı olmayarak başlıca dört değişik sistemden yalnız birisinin veya bu sistemlerin değişik karma biçimlerinin uygulandığı görülmektedir. Değişik memleketlerdeki uygulama çeşitleri, dört sistemin yarar ve sakıncaları o ülkenin tarihsel gelişim sürecine, sosyal ve hukuksal yapı koşul ve gereksinmelerine ve Anayasalarıyla hukuksal uygulamalarda öngörülen ilkelere ve yer alan kurallara göre düzenlediği görülmektedir.

Yurdumuzda önceleri hâkimlerin yasama ve yürütme organlarınca atanması sisteminin siyasal iktidarlarca kötüye kullanılmasının bir tepkisi olarak, bu kez Anayasayla, ayrık nitelikteki düzenlemeler dışında, "hâkimi hâkimlerin seçmesi" sistemi benimsenmiş bulunmaktadır. Anayasanın 143. maddesinde 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonunda, Yüksek Hâkimler Kurulunun aldığı yeni hukukî durumu nedeniyle, adliye hakimleri hakkında sözü geçen sistemin daha tam bir biçimde öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Buna karşılık, öteki yargı yerlerindeki hâkimlerin atanmalarında Yasama Meclislerine, Cumhurbaşkanına ve yürütme organlarına belli biçim ve ölçüde bir yetki tanınması yoluyla, oldukça karma bir sisteme gidilmiştir. Bu düzenlemeler, hâkim atanması konusunda yasama erki ile yürütme organlarına değişik biçim ve ölçülerde ve ancak belirli bir yetki verildiğini ortaya koymaktadır.

Hâkimlerin atanması yetkisi, esasta Anayasa'nın 132. maddesiyle benimsenen ve aynı zamanda kişiler içinde bir güvence teşkil eden "Mahkemelerin bağımsızlığı ilkesiyle doğrudan doğruya ilişkili bir etkidir. Ancak, bu ilke, hâkimlerin kararlarını verirken sırasıyla Anayasa, kanun hukuk ve vicdani kanılan dışında herhangi bir Karışmanın etkisinde kalmamaları, anlamını tanıdığından görev yaptıkları yer ve kişilikleri gözününde bulundurulduğunda, hâkimleri atama yetkisinin, bir yandan Anayasanın 7. maddesiyle konulan yargı yetkisinin, bir Devlet erki olarak, Devletin yasama yetkisi ile yürütme görevi karşısında bağımsızlığı ilkesi ve öte yandan Anayasanın 133. ve 134. maddelerinde öngörülen hâkimlik güvencesi esasları ile de dolayısıyla ilgili olduğunda kuşku yoktur. Devlet Güvenlik Mahkemelerine yapılacak atamalarda bir ön işlem olarak nitelikleri Anayasaca saptanan hâkimler arasından sadece aday gösterme yetkisinin yürütme organına tanınması, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen niteliklerinden insan hak ve özgürlüklerine dayalı demokratik bir hukuk devleti olmasıyla bağdaşmayan bir yönü yoktur. Bu konuda, Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasasına aykırı durumun varlığı öne sürülemez. Kaldı ki, atama yetkisiyle donatılan organın, bu yetkiyi kullanırken herşeyden önce aday gösterme yolundaki işlemi incelemek ve bunun Anayasa'da ve yasalarda öngörülen kurallara uygun olduğunu saptamak zorundadır.

Nihat O. Akçakayalıoğlu ek gerekçe yazmak hakkını saklı tutmuştur.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

"Devlet Güvenlik Mahkemeleri başkan, üye ve yedek üyeleri ile savcı ve savcı yardımcılarını üç yıl için atanırlar. Süresi bitenler yeniden atanabilirler." yolundaki beşinci fıkra hükmüne gelince: Dava dilekçesinde bu fıkra hükmünün Anayasa'ya aykırılığı iddiası, "Bağımsız Türk yargıçlarının vicdan kanılarına göre verebilecekleri hükmün zaman içerisinde yürütme organını tatmin etmemesi olanağını karşılamak üzere, görev süreleri üç yıla sınırlanmış ve tutum ve kararları vicdan kanılarına göre biçimlenecek olanları, elemek yetkisi de yürütme organına tanınmıştır" yolundaki gerekçeye dayandırılmaktadır.

İnceleme konusu fıkra hükmü, iddianın tersine, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Başkan, üye ve yedek üyeleri ile savcı ve savcı yardımcılara güvence sağlamaktadır. Şöyle ki, Anayasanın güvenceyi sarsmayacak bir ölçü saptadığı bu süre içinde, atamaya yetkili organlar dahil, hiç bir merci tarafından bu görevlilerin görev yerleri değiştirilemeyecektir. Bu hükmün, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ilkelerini oluşturduğu ise açıktır.

Diğer yandan sözü edilen görevlilerde bu mahkemelere kimi zaman yeterince iş gelmemesi, kimi zamanlarda da yoğun ve yorucu çalışmalar gibi etkenlerle, Anayasaca belli edilen bu süre sonunda esas görevlerine dönme arzusu uyanabilir ve bu istek bir yerde olağan da sayılabilir. Uzman bir hâkimin göreve yeniden atanmasına veya yerine kendisi gibi uzman birisinin gelmesine olanak tanıyan böyle bir hükmün, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen niteliklerine ters düşen ve Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasağına aykırı bir yönü yoktur.

ç) 1699 sayılı Kanunun 3. maddesiyle eklenen altıncı fıkra:

Anayasa'nın 139. maddesinin son fıkrası uyarınca, Yargıtayın kuruluşu, işleyişi, başkan ve üyelerinin ve diğer mensuplarının nitelikleri ve ikinci başkanların seçim usulleri kanunla düzenlendiğine ve Yargıtay Ceza Daireleriyle Genel Kurulunun bakacağı işlerin kanunda gösterilmesine engel bir hüküm de Anayasa'da yer almadığına göre, adliye mahkemeleri alanında bir ağır ceza mahkemesi derecesinde görev yapan Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii olarak, aslında Yargıtayın ceza işlerinde yetkili olan belli daire veya dairelerinin ve Genel Kurulunun da, zaten yetkili bulunan Ceza Daireleri Genel Kurulunun görevlendirilmesi ve bu konuların özel yargı yerlerinin uzmanlık esasına uygun biçimde kurulmakta olduğuna ilişkin gerekçeye dayanarak, bir Anayasa hükmü ile belirlenmesinde, Anayasa'nın 9. maddesindeki teklif yasağına aykırılık bulunamayacağı ortadadır.

d) 1699 sayılı Kanunun 3. maddesiyle eklenen yedinci fıkra: Anayasa, yargı alanında genel ilkeleri koymakla yetinmiş ve bu alanda kimi konularda düzenleyici kurallar getirmekle birlikte ilgili öteki konuların kanunla düzenlenmesi esasını benimsemiştir. Anayasanın 136. maddesinin birinci fıkrasıyla, mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usullerinin kanunla düzenleneceği ilkesi konulduktan sonra, ek 7 nci fıkra ile de, adliye mahkemeleri alanında görev yapmak üzere kurulmuş ağır ceza mahkemesi derecesinde özel bir mahkeme olan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşu ve işleyişi, görev ve yetkileri ve yargılama usulleri ile ilgili diğer hükümlerin kanunla düzenleneceği kuralının getirilmesinin Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasağına aykırı bir yönü olamayacağı açıktır.

O halde, maddeye yönelen iptal isteminin yukarıda gösterilen nedenlerle reddine karar verilmelidir.

3 - 1699 sayılı Kanunun 4. maddesi:

Askerî mahkemelerdeki üyelerin çoğunluğunun hâkim niteliğine sahip bulunmamasının yarattığı sakıncaları ortadan kaldırmak amacıyla, 1961 Anayasa'sı hazırlanırken, askerî yargı alanını

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

düzenleyen 138. maddenin dördüncü fıkrasıyla "Askerî mahkemelerde üyelerin tamamının hâkimlik niteliğine sahip bulunması" teklif edilmişse de yapılan görüşmeler sonunda fıkra, "Askerî mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahip olması şarttır" biçiminde yasalaşmıştır.

Anayasa'da 20/9/1971 günlü, 1488 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle 138. maddenin söz konusu dördüncü fıkrası hükmüne dokunulmamış ise de, sonradan 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 4. maddesiyle fıkra "Askerî mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahibolması şarttır. Ancak, savaş halinde bu şart aranmaz." biçimine sokulmuştur.

Dava dilekçesinde, 1699 sayılı Kanunun 4. maddesinin iptali isteminin gerekçesi, özetle (Savaş sırasında dahi Türkiye Cumhuriyetinin adalet, dağıtımında Askerî Ceza Kanunumuz hükümlerine uyulması, bu yönden hâkimlik niteliğini taşıyanların çoğunlukta olması zorunludur. Savaş halinde birçok hukukçu yedek subaylık görevine çağırılacağından, hâkim ihtiyacının fazlasıyla karşılanması olanağı vardır. Bu nedenlerle, gerekçesi güç anlaşılır bu değişiklik, hukuk devleti ilkeleriyle uzlaşacak nitelikte değildir. Anayasa'nın 132. maddesinden itibaren getirilen yargı ve yargılama ilkeleriyle bağdaşmayan bu değişikliğin iptali uygun olacaktır.) biçiminde gösterilmiş bulunmaktadır.

Değişiklik tekliflerinde ise bu fıkra hakkında özetle, "Savaş halinin özelliği, savaşta belirecek ihtiyaçların, askerî mahkemelerde hâkim niteliğine sahip üyelerin çoğunlukta olması şartından vazgeçilmesini gerektirdiği" gerekçesi gösterilmiş, Anayasa Komisyonunda "Teklif gerekçesindeki espriye bağlı kalındığının" belirtilmesiyle yetinilmiş, Millet Meclisindeki görüşmelerde "Bu teklifin olağanüstü halin ve savaşın doğal bir sonucu olduğu, savaşta hâkimlerin çoğunlukta olması kuralının tatbik edilemeyeceği ve böyle bir kuralın pratik bir değeri olmadığı" ileri sürülmüş, Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu raporu da sevk gerekçesini tekrarlamış ve Cumhuriyet Senatosundaki görüşmeler sırasında ise, başkaca bir gerekçe ortaya konulmamıştır.

Bu kararda yeri geldikçe yinelediğimiz üzere, Anayasa yargı alanında genel ilkeleri koymakla yetinmiş ve kimi konularda düzenleyici kurallar getirmekle birlikte, bu alanla ilgili öteki konuların kanunlarla düzenlenmesi esasını benimsemiştir.

Yargı ile ilgili düzenlemeler, Anayasa'nın 132-152. maddelerinde yer almış ve bu arada askerî yargı alanına ilişkin ilkeler 138. maddesinde gösterilmiştir. Bu ilkelerin çoğu kuruluşa ve yargılama usulüne ilişkin niteliktedir. İşte, 138. maddenin 1699 sayılı Kanunun 4. maddesiyle ve bir tümce eklenerek değiştirilen dördüncü fıkrası, askerî mahkemelerin kuruluşuna ilişkin bulunmaktadır.

Yukarıdaki açıklamaya göre, bu değişikliğin Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen nitelikleriyle bağdaşması gerekmektedir.

Askerî mahkemeler, Anayasa'nın 138. maddesinin son fıkrasına göre çıkarılan kanunlarla, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatıyla askerî hizmetlerin gereklerine ve maddenin dördüncü fıkrasındaki ana kurala uyularak, üyelerin çoğunluğu hâkimlik niteliğine sahip olması koşuluyla, karma bir yapıda kurulmaktadır. Yani bu mahkemeler askerî hâkimlerle, hâkimlik niteliği olmayan subaylardan oluşmaktadır. Değişiklikten önce olağan zamanlar için öngörülen bu kuruluş koşulunun, fıkroda 1699 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle getirilen savaş halinde aranmayacağına ilişkin hükümlerle, askerî mahkemelerin savaş halinde, üyelerin çoğunluğu subaylardan olmak üzere dahi kurulabilmesi olanağı yaratılmış demektir.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Böylece, savaş halinde askerî mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahip olması koşulunun aranmamasının, hem Anayasa'nın yargı alanındaki ilkelerine ve hem de Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen nitelikleriyle ilgili temel ilkelere etkili olacağı kuşkusuzdur.

O halde, bu çeşit bir kuruluşun, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen ilkeleriyle bağdaşır olup olmadığını, önce Anayasa'nın 7. maddesinde yer alan yargı yetkisi yönünden incelemek gerekecektir. Yargı yetkisinin, bir devlet erki olarak, yasama erki ile yürütme görevi karşısında bağımsız olduğunu kabul eden Anayasa, bu ilkeyi 7. maddesinde "Yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır." diye tanımlamıştır. Üyelerinin çoğunluğu hâkim sınıfından olmayan görevlilerden oluşan bir mahkeme, Anayasa'nın 7. maddesi uyarınca yargı yetkisini Türk Ulusu adına kullanan bağımsız bir mahkeme olarak kabul edilemez.

Bundan başka hâkimlik mesleki, bilgi ve tecrübeyi, liyakat ve ehliyeti gerektirdiğinden bu niteliklerden yoksun bulunan ve üstelik hâkimlik güvencesine sahip olmayan görevlilerden kurulu, yargı yerlerinin doğru ve hiç bir etki altında kalmaksızın karar verebilecekleri kuşkuludur.

Yargı alanının bu üç Anayasal ilkesine aykırı bulunan bir kuruluşun, insan hak ve hürriyetleri bakımından da kişi için bir güvence olmasına olanak düşünülemez. Çünkü çoğunluğu yargı için zorunlu öğrenim, bilgi, tecrübe ve bunların oluşturacağı hâkimlik ehliyet ve liyakatından yoksun ve ayrıca her yönden hiyerarşiye bağlı üyelerden kurulu bir mahkemede yapılan yargılamada, olayın ve sorumlusunun ve hukuksal durumun saptanmasında, yani hükümde istenmiyerek ve elde olmayarak, büyük yanlışlara düşülmesi olasılığı karşısında, kişinin kendini güvence içinde görmesi ve duyması olanaksızdır. Bu durumda, istenmediği halde bile, insan hak ve hürriyetlerinin ve bunların en önemlilerinden olan kişi hak ve hürriyetleriyle yaşama hakkının dahi tehlikeye düşebileceği söylenebilir. Askerî mahkemelerin öneminin, yalnız barışta onların yetkilerine giren işler ve kişiler yönünden değil, sıkıyönetim ve savaş hallerinde bu mahkemelerin gerek konu ve gerekse kişi bakımlarından yetki alanlarının çok genişleyip adeta bir genelmahkeme kimliğini kazanacakları gözönünde bulundurulurken, tüm kişiler yönünden düşünülmesi gerekir.

Askerî yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askerî hâkimlerin özlük işleri ve askerî savcılık görevlerini yapan askeri hâkimlerin refakatlerinde buldukları komutanlarla ilişkilerinin yalnız askerî gereklere göre değil, başta mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı olmak koşuluyla, askerî gereklerle birlikte kanunla düzenlenmesi, Anayasa'nın 138. maddesinin son fıkrası gereği bulunmaktadır. Anayasa'nın temel yapısı, bu zorunluğun yalnız barışta var olduğunun kabulüne elverişli değildir. Çünkü, mahkemelerin bağımsızlığı ve dolayısıyla hâkimlik teminatı ilkelerinin kaynağını, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayalı, demokratik ve özgürlükçü bir hukuk devleti olması teşkil etmektedir. O halde aynı zorunluğun, askerî mahkemelerin savaş halindeki kuruluşu için de geçerli sayılması kaçınılmaz bir sonuçtur.

Yukarıdaki açıklamalara göre, 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun Anayasanın 138. maddesinin dördüncü fıkrasını, bir hüküm eklemek yoluyla değiştiren 4. maddesinin, "Ancak, savaş halinde bu şart aranmaz" biçimindeki son tümcesi Anayasa'nın Cumhuriyetin insan hak ve hürriyetlerine dayalı olduğunu belirleyen Başlangıç bölümüyle 2. maddesinde gösterilen insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayalı bir hukuk devleti olma niteliğine aykırı bulunduğundan, Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasağına da ters düşmektedir. Bu nedenle "Ancak, savaş halinde bu şart aranmaz." kuralının iptaline karar verilmesi gerekmektedir.

Halit ZARBUN ve Nihat O. AKÇAKAYALIOĞLU bu görüşe katılmamışlardır.

4 - 1699 sayılı Kanunun 6. maddesi:

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Anayasa'ya 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 6. maddesiyle eklenen geçici 21. madde ile, sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte, sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılmaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin devam edeceği ilkesi konulmuş ve ancak, kamu davası açılmamış dosyalarla duruşmanın tatiline karar verilmiş davaların, durumlarına, niteliklerine ve kanun hükümlerine göre görevli ve yetkili mercilere verilmesi öngörülmüş bulunmaktadır.

Bu madde için teklifte "Son yasama yılındaki durum gözönünde tutularak, bugünkü gereksinimleri karşılamak" gerekçesi yer almış ve Anayasa Komisyonu raporunda başka bir gerekçe gösterilmemiştir. Millet Meclisindeki görüşmelerde özetle, (Görülen davaların nitelikleri ve sanıklarının çokluğu nedeniyle hüküm evresine yaklaşan davaların olağan mahkemelere devredilmeleri, yargılamaların hızını birçok yönden keserek işleri gereksiz uzatacağı, bir davanın içeriğinin yargılama evresinde öğrenmiş bulunan hâkimlerin değişmesinin çeşitli sakıncalar yaratacağı, delillerin takdirinde, davalara yeni bakacak hâkimlere zorluklar yaratılacağı, böyle davaların bitirilmesini sağlamak için sıkıyönetimin bir bakıma uzatılması istenebileceği ve sanıkların davalarını yersiz ve nedensiz uzatma istemeleri eğilimine yardım edileceği) gerekçeleri üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu raporunda, (Uygulamada sıkıyönetim kalkınca, sıkıyönetim mahkemelerinde görülen davaların çeşitli anlayışlar nedeniyle ortada kaldığı, bir konunun olağan dönemde de aynen uygulanacağı, sıkıyönetim mahkemelerinde uygulanmasıyla adliye mahkemelerinde uygulanmasının değişik bir sonuç doğuramayacağı, sıkıyönetim kalktıktan sonra görev ve yetkinin eldeki davalarla sınırlı olarak devamı kuralı getirilerek ortada kalma durumunun giderildiği) gerekçesine dayanılmaktadır. Cumhuriyet Senatosundaki görüşmelerde de, Millet Meclisindeki görüşmelerde ileri sürülen bir bölüm gerekçeler yinelenerek, (Bu madde ile sıkıyönetim zamanındaki suçlarla ilgili davaların tasfiyesi amacının güdüldüğü ve davaların devredilmesiyle sıkıyönetimle elde edilmek istenen sonuçlara erişilemeyeceği, kimi hallerde bu amaca ters düşen sonuçlar doğacağı ve sıkıyönetim kalktı diye yapılacak devrin mantıklı olamayacağı) gerekçelerine yer verilmiştir.

Dava dilekçesinde ise "Getirilmiş olan bu yeni ek (Geçici) madde ile, Anayasamızda yer alan ilkelere ve hükümlere aykırı bir hüküm konulmuş olmaktadır. Gerçekte, 1402 sayılı Kanunun 23. maddesinin iptali konusundaki kararıyla Anayasa Mahkememiz bu durumu saptamıştır. Uygulamada, sıkıyönetimin kalkmasından sonra Anayasa'mızın 32. maddesine de aykırı düşecek iki ayrı adalet dağıtımının nedeni olabilecek bu hükmün iptali zorunlu sayılmalıdır." denmektedir.

Gerçekten, 13/5/1971 günlü, 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanununun 23. maddesinde, 15/5/1973 günlü, 1728 sayılı Kanunla yapılan değişiklikten önce yer alıp, eldeki bütün işleri kapsayan benzer nitelikteki kural, Anayasa Mahkemesince Anayasa'nın 32., 124. ve 138. maddelerindeki hükümlere aykırı bulunarak iptaline karar verilmiştir. (15 - 16/2/1972 günlü, E; 1971/31, K: 1972/5 sayılı Anayasa Mahkemesi kararı Resmî Gazete, gün: 14/10/1972, sayı: 14336). Ancak, bu kararın konusu olan işte, bir yasa hükmünün Anayasa'ya esastan aykırılığı yönünden inceleme yapılarak hüküm kurulmuştur. Buna karşılık burada ise, geçici de olsa yeni ve ayrıklı bir kural getiren bir Anayasa değişikliğinin, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen niteliklerini zedeleyecek ve bu itibarla 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasağına aykırı olup olmadığı, açısından, yani biçim yönünden sınırlı bir inceleme yapılmaktadır. Bu nedenlerle, anılan kararda varılan sonucun burada dayanak alınması olanaksızdır.

Anayasa'ya 1699 sayılı Kanunun 6. maddesiyle eklenen geçici 21. maddesinin ikinci tümcesinde kamu davası açılmamış dosyalar ile duruşmanın tatiline karar verilmiş davaların durumlarına, niteliklerine ve kanun hükümlerine göre yetkili ve görevli mercilere verilmesine ilişkin kuralın, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen niteliklerine ters düşen bir yanı olmadığı ve esasen ceza yargılamaları alanındaki ilkelere uygulamaya da aykırı bulunmadığı açık olduğundan,

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Anayasa'nın 9. maddesindeki değişmezlik ilkesine ve dolayısıyla teklif yasağına aykırılığı yönünden bir tartışmaya bile yer görülmemiştir.

Geçici 21. maddenin birinci tümcesinde ise, sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin devam edeceği kuralı yer almaktadır. Maddenin ikinci tümcesindeki kuralla karşılaştırıldığında, bu kuralla sıkıyönetim mahkemelerinin görev ve yetkilerinin, sıkıyönetimin kaldırıldığı günde sadece elde görülmekte olan davalarla sınırlı olarak süreceği ilkesinin getirildiği görülmektedir.

Anayasa'nın sıkıyönetim ve savaş hallerinde uygulanacak ilkeleri gösteren 124. ve askerî yargı alanını düzenleyen 138. maddelerine göre, sıkıyönetim mahkemelerinin görev ve yetkilerinin sıkıyönetim süresiyle sınırlı olacağı anlaşılmakta ise de, geçici 21. madde ile getirilen kural, bu mahkemelerin görev ve yetkisinin, ayrıklı olarak, görülmekte olan davalarla sınırlı biçimde sürmesini öngörmüş bulunmaktadır.

İşte, burada ayrıklı olan bu kuralın, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen niteliklerini değiştirmekte olup olmadığının belirtilmesiyle yetinilmesi gerekmektedir.

Sıkıyönetim Mahkemelerinin sıkıyönetimin kalkmasından sonra görev ve yetkilerinin görülmekte olan davalarla sınırlı olarak sürmesinin Anayasa'nın 32. maddesiyle konulmuş bulunan kanunî, yani tabî yargı yolu ilkesiyle ilişkili olduğu da kuşkusuzdur. Anayasa'nın 32. maddesindeki "Kanunî yargı yolu" ilkesi üzerinde, bu kararımızın (II.) Bölümün 2. kesiminde yeteri kadar durulmuş olduğundan, burada aynı ilke hakkında ayrıca bir açıklama yapılmasına yer kalmamıştır.

Geçici 21. madde, geçici diye adlandırılmış ise de, amaçları bakımından, her sıkıyönetim ilânından sonra kurulacak sıkıyönetim mahkemelerinin kaldırıldığı günde, bu maddenin hükmünü yürütecek kuralları içerdiği ortadadır. Şu halde, Anayasa'ya 1699 sayılı Kanunun 6. maddesiyle eklenmiş bulunan geçici 21. maddede yer alan, sıkıyönetim mahkemelerinin görev ve yetkilerinin, sıkıyönetimin kalkmasından sonra da görülmekte olan davalarla sınırlı olarak süreceğine ilişkin kural, sürekli nitelikte demektir ve şu tanımlamaya göre, sıkıyönetime ve sıkıyönetim mahkemelerine ilişkin kuralları içeren 124. ve 138. maddelerle birlikte düşünülmesi gereklidir. Diğer bir deyimle, yukarıda işaret olunduğu üzere, geçici 21. maddedeki kural, bir balama ayrıklık teşkil etmektedir.

Sıkıyönetim halinde, görev yapan sıkıyönetim askerî mahkemelerinin hangi işlere bakacağı ve bunlardan görülmekte olan davalardaki görev ve yetkisinin sıkıyönetimin kalkmasından sonra da süreceği kişilerce olaylardan önce belli bulunduğundan, geçici 21. maddedeki bu kuralın ileriye dönük, genel ve objektif bir hüküm sayılması gerekir. O halde bu hüküm sıkıyönetim mahkemelerini, sıkıyönetimin kalkmasından sonra görülmekte olan davalar bakımından olağanüstü bir yargı yeri niteliğine sokamayacağından, Cumhuriyetin Anayasa'da gösterilen insan hak ve hürriyetlerine dayalı demokratik bir hukuk devleti olması niteliğini değiştirdiği öne sürülemez.

Yukarıdan beri açıklanan nedenlerle bu maddeye yönelen iptal isteminin reddine karar verilmelidir.

Ç - Anayasa'nın öteki biçim kurallarına aykırılık sorunu:

Kararın IV/A bölümünde, biçim yönünden yapılacak incelemede izlenecek sıra saptanmıştı. Buna göre incelemenin Anayasanın 155., 85., 91. ve 92. maddeler izlenmek suretiyle yapılması gerekmektedir. Gerçekten "Anayasa'nın değiştirilmesi" kenar başlığını taşıyan, Anayasanın 155. maddesinin ikinci fıkrasının "Anayasa'nın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

kabulü, birinci fıkradaki kayıtlar dışında kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tabidir." hükmüne göre, aynı maddenin birinci fıkrasında yer alan "Anayasanın değiştirilmesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazı ile teklif edilebilir. Anayasa'nın değiştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez. Değiştirme teklifinin kabulü, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyu ile mümkündür." biçimindeki kurallar, özel bir değiştirme yöntemini saptayan ayrıklı kurallardır. Bu bakımdan, esasın incelenmesine kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki genel hükümlere ayırık düşen kurallardan başlanması daha mantıkî görülmüştür. Kaldı ki, incelemede bu yolun izlenmesi, kanunların yapılışında esasen teklif ile başlamakta olan yönteme de uygun düşmektedir. Ayrıca, Anayasa, kanunların görüşülmesi için öngörülen genel yöntem ilkesini, Anayasa değişiklikleri için de benimsemiş olduğundan, 155. maddedeki biçim koşulları, Anayasa'nın 85. maddesindeki sözü geçen içtüzük kurallarına göre de ayrıklıdır. Bu nedenle Anayasa değişikliklerinde, Anayasa'nın 155. maddesindeki özel ve aylıklı yönteme ters düşen içtüzük hükümleri de uygulanamaz.

O halde, biçim yönünden esasın incelenmesine, Anayasa'nın 155., 85., 91. ve 92. maddelerindeki biçim koşulları sırasının izlenmesi de uygundur.

1 - Anayasa'nın 155. maddesindeki biçim koşullarına aykırılık sorunu:

Anayasa'nın 155. maddesinin birinci fıkrasında özel bir değiştirme yöntemi koyan başlıca üç ayrıklı kural bulunmaktadır. Bunlardan birincisine göre, Anayasa değişikliği teklifleri yalnız Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından ve ancak yazı ile yapılabilir. İkinci kural ise, bu tekliflerin ivedilikle görüşülmesini yasaklamaktadır. Üçüncü kural da teklifin kanunlaşabilmesi için, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyunu gerekli görmektedir.

Dava dilekçesinde yer almamakla birlikte, görüşmeler sırasında, yukarıdaki ayrıklı kurallardan önce ivedilikle görüşme yasağını koyan ikincisi üzerinde durulmuş ve öncelikle görüşmenin de bu yasağın kapsamına girip girmediği tartışılmıştır. Gerçekten, Anayasa'nın 155. maddesinin birinci fıkrasının ikinci tümcesinde Anayasa'nın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin sadece ivedilikle görüşülmesi yasaklanmış ve bu tekliflerin öncelikle görüşülmesinden hiç söz edilmemiştir.

1699 sayılı Kanun 15/3/1973 gününde kabul edilmiş ve 20/3/1973 günlü, 14482 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmış olduğundan, tüm kanunlaşması evrelerinde, Anayasa'nın geçici 3. maddesi uyarınca, 27 Ekim 1957 den önceki biçimi ile yürürlükte olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesi ile 18/1/1964 günlü, 11610 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü'nün uygulanması gerekmiştir.

Yukarıda sözü geçen Dahili Nizamnamenin beşinci babında "Müstaceliyet (İvedilik) ve takdimen (Öncelik) Müzakere (Görüşme)" başlığı altında, bu iki ayrıklı görüşme yöntemi, birbirinden ayrımlı hukuksal kuruluş olarak düzenlenmiş bulunmaktadır.

Bunlardan ivedilikle görüşme, kanun tasarısı veya tekliflerinin iki yerine yalnız bir kez görüşülmesini öngörmesine karşılık, öncelikle görüşme, aynı gündemde yer alan bir teklif veya tasarının öteki işlerden önce görüşülmesini sağlamayı amaç güden, bu nedenle, gerek hukuksal nitelik ve gerekse amaçları yönünden biri ötekinden tüm başka olan ve ortaklaşa etkileri yalnız görüşmelerde çabukluk sağlamaktan ibaret kalan iki ayrı görüşme yöntemidir. Nitekim Dahili Nizamnamede her ikisi ayrı kurallarla ve bağımsız bir babda düzenlenmiş, 75. maddesinde, bir kanun tasarısı veya teklifinin yalnız hemen veya öncelikle görüşülmesi hakkında alınacak kararın, ivedilik karar sayılamayacağı ve bu nedenle iki kez görüşme yapılması gerektiği belirtilmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan, Anayasa'nın 155. maddesinin birinci fıkrasında sadece ivedilikle

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

görüşme yasağının konulması ve öncelikle görüşme yönteminden ise hiç söz edilmemesi, nedensiz değildir. Anayasa, Anayasa değişikliği tekliflerinin öncelikle görüşülmesini de yasaklamak istese idi, içeriğinde yer alan öteki yasaklayıcı kurallarda olduğu gibi, bunu da 155. maddeye açıkça koyardı.

Burada, 155. madde düzenlenirken, Anayasa Koyucunun 27 Ekim 1957 gününden önceki İçtüzük hükümlerinin niteliğini ve ivedilikle öncelik konularındaki kapsamını gözden kaçırdığı da ileri sürülemez. Çünkü Anayasa'nın, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27 Ekim 1957 gününden önce yürürlükte olan İçtüzüğüne, yenileri yapıncaya kadar geçerlilik tanıyan geçici 3. maddesi 155. maddesinden önce geldiği gibi Anayasa Koyucunun, İçtüzük hükümlerini tüm ayrıntıları ile bildiği gözönünde tutularak 155. maddeyi düzenlediğinin kabul edilmesi gerekir. Anayasa'nın 155. maddesindeki (İvedilik) sözcüğü ile güdülen amacın, kanunların görüşülmesinde çabuklaştırmayı öngören tüm hükümleri değil, yalnız İçtüzükte sözü geçen (İvedilikle .görüşme) yöntemi olduğu ortadadır.

Anayasa'nın 1488 sayılı Kanunla değişik 64. maddesinin dördüncü fıkrası hükmü ile yetki kanunları ile Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kararnamelerin, Anayasa'nın ve Yasama Meclisleri İçtüzüklerinin, kanunların görüşülmesi için koyduğu kurallara göre, ancak komisyonlarda ve genel kurullarda diğer kanun tasan ve tekliflerinden önce ve ivedilikle görüşülüp karara bağlanacağı öngörülerek, her ikisine ayrı ayrı yer verilmiş bulunmaktadır.

O halde, Anayasa'nın 155. maddesinde ivedilikle görüşme için konulan yasağın yalnız çabukluğu sağlamaktan ibaret olan ortaklaşa etkilerinden söz edilerek, ayrı ayrı nitelik ve amaçları bulunan öncelikle görüşme yöntemini de kapsadığı düşünülemez.

Dahil Nizamnamenin 74. maddesine göre, bir kanun tasarısı veya teklifinin gündemde bulunan öteki maddelerden önce görüşülmesini, yalnız hükümet veya bir komisyon, ancak yazı ile ve gerekçesini de göstererek isteyebilir. Olay da böyle geçmiş bulunmaktadır.

Anayasanın 155. maddesi ivedilikle görüşmelerde uygulanacak süreler hakkında genel veya özel bir açıklamayı da içermemektedir. Bu nedenle, Anayasa'nın 85. maddesi uyarınca Anayasa değişikliği tekliflerinin görüşülmesinde de gözönünde bulundurulması gereken İçtüzüklerdeki sürelerle ilişkin kayıtların benimsenmesi esastır. Bu bakımdan olayda Dahili Nizamnamenin 100. maddesindeki ikinci görüşmenin birinci görüşmeden ancak beş gün geçtikten sonra gündeme alınacağına ilişkin kurala 76. maddesi uyarınca verilecek bir genel kurul kararı ile uyulmaması olanağı da vardır. O halde, bu sürelerle, yine İçtüzük hükümlerine uygun olarak alınacak bir kararın uyulmaması, İçtüzük hükümlerinin Anayasa kurallarından üstün tutulduğunu veya onları kaldıracak nitelikte sayıldığını gösteremez.

15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin Millet Meclisinde birinci ve ikinci kez görüşülmesi ve Cumhuriyet Senatosunda birinci kez görüşülmesi sırasında, komisyonları adına başkanlarınca yazılı olarak verilen ve kabul edilebilir gerekçeleri de içeren önergeler üzerine, genel kurullarca alınmış kararlara dayanılmak yolu ile görüşmelerin öncelikle yapılmasında, yukarıda sözü geçen Dahilî Nizamname ile Cumhuriyet Senatosu içtüzüğü hükümlerine ve dolayısıyla Anayasa'nın 155. maddesindeki biçim koşullarına aykırı bir yön saptanmamıştır.

Yukarıdaki görüşler, 17 Mart 1971 günlü 14131 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 13/4/1971 günlü, E: 1970/41, K: 1791/37 sayılı Anayasa Mahkemesi kararında da benimsenmiş bulunmaktadır.

Ahmet Akar ve Muhittin Gürün bu görüşe katılmamışlardır.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

2 - 1699 sayılı Kanunun 1. maddesinin Anayasa'daki öteki biçim kurallarına aykırı olup olmadığı sorunu;

1699 sayılı Kanunun 1. maddesinin, Anayasa'nın 9. maddesinde yer alan, Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesi teklif edilemeyeceğine ilişkin biçim kuralına aykırı düşüp düşmediği konusu kararın (IV.) Bölümünün (C) bendinin (1) sayılı fıkrasında ayrıntıları ile incelenmiş bulunduğundan, burada sözü geçen 1. maddenin sadece Anayasa'daki öteki biçim kurallarına aykırı olup olmadığı yönünün incelenmesi gerekmektedir.

Ancak, bundan önceki (1) sayılı fıkrada, Anayasa'nın 155. maddesinin birinci fıkrasının ikinci tümcesindeki ivedilikle görüşme yasağına aykırı bir yönün bulunmadığı ve 1. maddenin bu bakımdan Anayasa'ya aykırı olmadığı sonucuna varılmıştır. O halde aynı maddenin, yukarıda işaret edilenlerin dışında kalan Anayasa'daki öteki biçim koşullarına aykırı olup olmadığı yönünün incelenmesi ile yetinilmesi uygun olacaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının, 450 si milletvekilliği ve teklif ve görüşmeler sırasında 184 ü Cumhuriyet Senatosu üyeliği olmak üzere 634 ve bunun üçte biri de 212 olduğuna göre, 1699 sayılı Kanunun birinci maddesine ilişkin yazılı teklifin 309 milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu üyesince imza edilerek yöntemine uygun biçimde ve yazılı olarak verilmesinde ve öte yandan bu teklifin Millet Meclisinde 308 ve Cumhuriyet Senatosunda 130 oyla, yani her iki Mecliste ayrı ayrı üçte iki çoğunlukla kabul edilmesinde, Anayasa'nın 155. maddesinin birinci fıkrası hükmüne bir aykırılık görülmemiştir.

Davacılarca 1699 sayılı Kanunun 1. maddesine ilişkin Anayasa değişikliği teklifinin, Anayasa'nın gerek 9. ve gerekse 155. maddeleri ile başlıca öteki biçim şartlarını içeren sırası ile 85., 91., ve 92. maddelerindeki biçim koşullarına aykırılıkları ileri sürülerek sözü geçen maddenin incelenmesi istenmemiş ve yalnız Anayasa'ya esastan aykırılığı yönünden incelenerek iptali dava edilmiş ise de, Anayasa Mahkemesince, 22/4/1962 günlü, 44 sayılı Kanunun 28. maddesinin birinci fıkrası hükmüne dayanılarak biçim açısından da yapılan inceleme sonunda 9. ve 155. maddelerdeki biçim koşullarına bir aykırılık görülmediği gibi 85., 91. ve 92. maddelerle Yasama Meclisleri İçtüzüklerine aykırı düşen ve iptali gerektiren bir yön de yoktur. Bu bakımdan, yasama Meclisleri tutanaklarında esasen tüm ayrıntıları ile yer alan görüşme evrelerini, özetle de olsa karara aktarmaya gerek kalmamıştır.

Bu nedenlerle, 1699 sayılı Kanunun 1. maddesinin yukarıda değinilen öteki biçim kuralları bakımından da Anayasa'ya aykırı olmadığına karar verilmelidir.

3 - 15/3/1973 günlü 1699 sayılı Kanunun 3 ve 6. maddelerinin Anayasa'daki öteki biçim kurallarına aykırı olup olmadığı sorunu:

Dava dilekçesinde özet olarak: (Teklifin, Anayasa'nın 136. maddesine 2., 3., 4., 5., 6. ve 7. fıkraların eklenmesine ilişkin 3. ve geçici 21. maddenin eklenmesine ilişkin 6. maddeleri, birinci görüşmelerinde, Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki oranındaki oyu sağlayamadıkları için reddedilerek düşmüşlerdir. Reddedilen bir teklifin, Anayasa'nın 155. maddesindeki koşullara uyulmaksızın, yani bu koşullar içinde yeni bir teklif getirilmeksizin, değişiklik önermeleri üzerine ele alınmasına olanak yoktur. Çünkü içtüzüğün "ikinci görüşmede tasarı ve tekliflerin tümü üzerinde konuşulamaz. Ancak tadil teklifleri üzerinde görüşülebilir" hükmünden, birinci görüşmede kabul edilen maddelere ilişkin olarak verilen değiştirge önermeleri üzerinde görüşme açılacağı sonucu çıkmaktadır. Reddedilen maddelerin, ikinci görüşme evresinde değiştirge önermeleri verilmek yolu ile canlandırılmasına olanak yoktur. Kaldı ki Millet Meclisi içtüzüğü hükümlerine göre, reddedilen bir teklifin devre sonuna kadar ele alınmasına da olanak bulunmamaktadır. Bundan başka gerek

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Millet Meclisinde, gerek Cumhuriyet Senatosunda, bu maddelerin reddedilmesi nedeniyle görüşülemeyeceği yolundaki önergemiz hakkında, açık oylama yerine işaret oyuna sunulmak suretiyle karar alınmıştır ve nihayet bu maddelerin Millet Meclisindeki ikinci görüşmelerinde, 3. madde, metni okunmadan oylama yoluna gidilmiş ve her iki Mecliste oylanmış metinlerin ayrı oluşu ve Resmî Gazete'de yayımlanan metne uygun olmayışı nedeniyle bir boşluk ortaya çıkmıştır) yolundaki iddialara dayanılarak sözü edilen maddelerin iptallerine karar verilmesi istenmektedir.

Bu maddeler hakkında ileri sürülen görüşlerin değerlendirilebilmesi için, önce yasama organındaki oluşumu gözden geçirmek, sonra Anayasa ve İçtüzük kurallarını incelemek ve bunlardan çıkan sonuçlara göre durumu saptamak yönteminin uygulanması yerinde olacaktır.

A) İddiaya ağırlık veren Millet Meclisindeki işlemler özetle şöyledir:

Millet Meclisi Anayasa Komisyonu, teklif üzerinde bir değişiklik yapmadan raporunu düzenlemiş, Millet Meclisi Genel Kurulunda 7/2/1973 günlü birleşim açılınca, ad okunmak suretiyle yoklama yapılmış, oturuma 325 üyenin katıldığı saptanmıştır.

Teklifin tümü üzerinde görüşme açılarak tamamlanmış ve maddelere geçilmesi 321 oyla kabul edilmiştir. Gerek 3. madde gerek 6. madde üzerinde açılan görüşmeler içtüzük kuralları içinde yürütülmüş, bu maddelerin teklif metninden çıkarılmasına ilişkin önergeler oya sunulmuş ve reddedilmiştir.

Görüşmeler sonunda açık oya başvurulmuş ve 3. maddeye 292. ve 6. maddeye de 288 kabul oyu verildiğinden Anayasanın değiştirilmesine yeterli çoğunluk oluşmamıştır.

İkinci görüşmeye 15/2/1973 günlü, 58. Birleşimde başlanmıştır. Birleşim açılınca yoklama yapılmış ve 306 üyenin hazır olduğu saptanmıştır.

"Başkan... ikinci müzakereye başlıyoruz... bu müzakerelerde tümü üzerinde görüşmeler cereyan etmez. Maddelerin ve maddeler üzerinde verilmiş değişiklik tekliflerinin bütün işlemleri tamamlandıktan sonra tümü açık oya sunulur. Bilgilerinize sunarım." demek suretiyle bir hatırlatma yapmış ve teklifin 1. ve 2. maddelerinin ikinci kez görüşmesi tamamlandıktan sonra 3. maddenin görüşülmesine sıra geldiğinde (ki madde üzerinde bir değişiklik önergesi verilmiş bulunmaktadır) kimi milletvekilleri birinci görüşmede 300 kabul oyunu toplayamayan bir maddenin reddedilmiş sayılacağını ve ikinci görüşmeye tabi tutulamayacağını, değişiklik önergeleri üzerinde de işlem yapılamayacağını öne sürmüşler, buna karşı olan görüşler de belirtildikten sonra, Başkan bu konuda izleyeceği yöntemi "Efendim, 3. madde yok, teklif yok denildi, usul hakkında tutumumuzun aleyhinde konuşanlar tarafından.

3. madde var, teklif var, teklifte de Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının 1/3 ünün üzerinde imza var.

Bu madde, birinci müzakere sırasında kabul için gereken 2/3 oy çoğunluğunu sağlamamıştır. Birinci müzakere sırasında madde metninden çıkarılmasına dair bir önerge Yüce Heyetinize redlenmiş, yeniden bir önerge var,, metninden çıkarılması isteniyor, onu da oylayacağım. Ondan sonra birinci müzakere kabul edilmemiş olduğu için, biraz evvel arzettiğim 55 numaralı dip not gereğince yeniden üzerinde değişiklik teklifi verildiği için bu maddenin metne ithali için ikinci görüşme sonunda, yani görüşmenin İçtüzük hükümleri uyarınca önerge sahipleri ile komisyon arasında geçmesi şartı ile sonunda oylama yapacağım... bütün bunların sonunda çok önemli bir usul müzakeresi olduğu için sayın..... nın Birinci müzakere kabul edilmemiş olan bir metnin, ikinci müzakere verilen değişiklik önergeleri üzerinde işlem yapılamaz- şeklindeki ileri sürdüğü öneriyi oylarınıza arz edeceğim. .Sayın.... teklifi kabul edilirse, birinci müzakere kabul edilmemiş olan

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Anayasa değişiklik teklifinin üçüncü ve altıncı maddeleri üzerinde müzakere yapılmayacaktır. Eğer reddedilirse Başkanlığın görüşü kabul edilmiş olacaktır....." yolundaki sözlerle açıklamış, 3. maddeyi okuttuktan ve değişiklik tekliflerini de Genel Kurula sunduktan sonra bu maddenin metinden çıkarılması yolundaki önergeyi okutmuş, bu önergeye komisyonun katılmadığını da saptamış ve önerge sahibine açıklamada bulunmak üzere söz vermiştir. Bundan sonra oylamaya geçilmiş ve önerenin kabul edilmediği Başkan tarafından bildirilmiştir. Verilen bir değişiklik önergesine Anayasa Komisyonu katılmış ve komisyonun "Anayasanın 5. maddesinin değiştirilmesi ve Anayasaya 2 geçici madde eklenmesine dair teklifin komisyonca kabul edilen 3 üncü maddesinin değiştirilmesine dair verilmiş olan önergeler komisyonumuzca da görüşülmüş ve tarafından verilmiş olan önergeye katılmaya ve bu katılma sonunda adı geçen önergeler Genel Kurulca üçte iki çoğunlukla kabul edildiği takdirde maddenin yeniden değişiklik önergesine göre tanzimine karar verilmiştir" yolundaki raporu açık oya sunulmuş ve 303 oyla kabul edilmiştir.

Madde değişikliklerle birlikte açık oya sunulmuş, Başkan, "3 üncü maddenin ikinci açık oylamasına 388 sayın üye katılmış, 309 kabul, 77 ret, 2 boş oy çıkmıştır. Bu suretle Anayasanın gerektirdiği üçte ikinin üstünde oyçokluğu ve madde Meclisimizce kabul edilmiştir" diyerek sonucu açıklamıştır.

6. Madde üzerindeki görüşmeler de 3. maddede olduğu gibi cereyan ettiğinden ayrıntılarına girmeye gerek görülmemiştir.

Bu maddenin ikinci görüşmesi sonunda yapılan açık oylamada 312 kabul oyu aldığı saptanmıştır.

Teklifin maddeleri üzerinde ikinci görüşme sonuçlandıktan sonra tümü açık oya sunulmuş ve oy ayırımından sonra Başkan, sonucu "..... 308 kabul, 63 ret ve 1 çekimser, bir boş oy kullanılmıştır.

Bu suretle Anayasanın gerektirdiği 2/3 ün üstünde oyçokluğu sağlamak suretiyle Anayasa değişiklik teklifi Meclisimizce kabul edilmiştir" diyerek açıklamıştır. (M. M. Tutanak Dergisi, Dönem 3. toplantı 4, birleşim 49- 58, cilt 33, sayfa 618- 656).

Cumhuriyet Senatosundaki işlemler de şöyle özetlenebilir:

Konu, Cumhuriyet Senatosunun 27/2/1973 günlü, 37. Birleşim gündemine alınmıştır.

Oturum başında bir üye önerge vererek, teklifin 3. maddesinin Millet Meclisinin birinci oylamasında reddedildiğini, Anayasa ivedilikle görüşme yasağı koyduğuna, göre iki defa görüşme ve iki defa kabul kuralını benimsediğini, böylece bu maddenin Millet Meclisinde usulüne uygun olarak kabul edilmediğini, bu durumun Anayasaya aykırı olduğunu, komisyonun söz konusu maddeyi teklif metninden çıkararak yeniden rapor hazırlamasını ve metin değişikliği yapmasını, İçtüzüğün 58. maddesine göre raporun ve ona bağlı metnin görüşülemeyeceğini ileri sürmüş, İçtüzük hükümleri uyarınca yerine getirilen işlemler sonucunda oya sunulan önerge 104 oyla reddedilerek görüşmeler sürdürülmüştür.

Teklifin tümü üzerindeki görüşmeler sonuçlandıktan sonra maddelere geçilmesi 139 oyla kabul edilmiş. 3. madde birinci müzakerede 126, ikinci müzakerede de 130 oyla, 6. madde ise birinci görüşmede 129, ikinci görüşmede de 130 oyla kabul edilmiştir. Teklifin tümü açık oylamaya sunulmuş ve sonuçta 130 oyla kabul edilmiştir.

İddia açısından şu yönün de açıklanmasında zorunluk görülmüştür. Millet Meclisinin 58. birleşiminin 15/2/1973 günlü 1. oturumunda başkanlıkça okutturulan 3. maddenin 6. fıkrasının "Devlet Güvenlik Mahkemeleri kararlarının temyiz mercii Yargıtay'da yalnız bu mahkemelerin

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

kararlarını incelemek üzere kurulacak daire veya daireler; Genel Kurul ise; Yargıtay Ceza Daireleri Genel Kuruludur." ve 4. fıkrasının son tümcesinin de "askerî hâkimlerden üye ve savcı yardımcılarının atanmaları ise özel kanunlarda gösterilen usule göre yapılır." biçiminde kaleme alındığı görülmektedir. Anayasa Komisyonu Başkanının uyarısı üzerine Başkan, "üye yardımcısı değil, yedek üye o şekliyle tashih edilmiştir" diyerek düzeltmeyi, açıklamış, böylece 4. fıkranın son tümcesinin, "askerî hâkimlerden üye, yedek üye ve savcı yardımcılarının atanmaları ise özel kanunlarında gösterilen usule göre yapılır" yolunda düzeltildiği anlaşılmıştır. (Aynı tutanak dergisi sayfa 434 - 439).

B) Yukarıda açıklandığı gibi Yasama Meclislerindeki işlemlerden sonra Anayasa ve İçtüzük kurallarının da gözden geçirilmesinde yarar görülmektedir.

Anayasa'nın 155. maddesi Anayasa'nın değiştirilmesini bazı koşullara bağlamıştır. Anayasa'nın 9. maddesi ile ilgili açıklamalara yukarıda geniş bir biçimde yer verildiği için burada yinelenmesine gerek görülmemiştir.

Anayasa'nın 155. maddesinde öngörülen koşullar şöylece özetlenebilir: Anayasa'nın değiştirilmesine ilişkin teklifler Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından ve yazılı olarak yapılacaktır. Bu tekliflerin kabulü Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyu ile mümkündür. Anayasa değişikliği teklifi ivedilikle görüşülemez.

Anayasa'nın değiştirilmesine ilişkin tekliflerin görüşülmesi ve kabulü yukarıda belirtilen koşullar dışında kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tabi olacaktır.

Örnekleme gerekirse Anayasa'nın 86. maddesindeki "Her Meclis üye tamsayılarının salt çoğunluğuyla toplanır ve Anayasa'da başkaca hüküm yoksa, toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar verir" kuralı da Anayasa'nın 155. maddesiyle birlikte uygulanacaktır. Başka bir deyimle Anayasa değişikliği konusundaki tekliflerin görüşülmesine üye tamsayısının salt çoğunluğunun bulunması yeterli olduğu halde karar üçte iki çoğunlukla, usul konularındaki kararlar da toplantıya katılanların salt çoğunluğunun oyuyla alınabilecek ve görüşmeler, Anayasa'nın 85. maddesinde öngörülen içtüzük kuralları içinde sürdürülecektir.

İddianın ağırlığını Millet Meclisindeki görüşmeler teşkil ettiğinden, görüşmeler sırasında yürürlükte olan Millet Meclisi İçtüzüğü "Dahilî Nizamname" hükümlerinden konu ile ilgili olanlarının belirtilmesinde de yarar görülmüştür:

"Madde 77 - Heyeti umumiyece reddolunan lâyiha ve teklifler aynı içtima senesinde bir daha Meclise takdim olunamaz."

"Madde 99 - Kanun lâyiha veya teklifleri ancak iki müzakereden sonra katı surette kabul edilmiş olur."

"Madde 105 - Heyeti umumiye müzakeresi bittikten sonra maddelere geçilmesi reye konur.

Reye iktiran etmezse lâyiha veya teklifin reddedilmiş olduğunu reis tebliğ eder."

"Madde 107 - İkinci müzakerede lâyiha ve teklifin heyeti umumiyesi hakkında müzakere cereyan etmez.

Bu müzakere ancak tadil teklifleri üzerinde cereyan eder."

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

"Madde 109 - Lâyiha veya teklifin katiyen kabulü reye konmadan evvel, ibare ve üslup, yahut tertip ve tevsik itibariyle noksan veya iltibas olduğu aza veya encümen tarafından dermeyan olunursa metin, ait olduğu encümene gider.

Edilen tashihlerin reye iktiran etmesi lâzımdır."

"Madde 117 - Kanun lâyihası veya teklifinin birinci müzakeresi bittikten sonra arz olunan yeni tadilnameler o lâyihanın tetkikine memur encümene verilmek lâzımdır."

"Madde 122 - Tadilnameler asıl maddeden evvel reye konur."

"55 No. lu dipnot - Birinci görüşmede çıkarılması kabul edilen bir maddenin tekrar görüşülmesi hakkında ikinci görüşmede değiştirge verilebilir."

"61 No. lu dipnot - Birinci görüşme sırasında bir maddenin kanundan çıkarılması teklifi redlenmiş ve madde kabul edilmiş iken ikinci görüşme sırasında o maddenin çıkarılması yine teklif olunabilir."

C) Konunun değerlendirilmesi:

Yasama Meclislerindeki görüşmelerde iki temel fikrin ortaya atıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisi, davaya dayanak yapılan, yani her iki görüşmede de Anayasa'nın 155. maddesinin öngördüğü karar yeter sayısının olumlu olarak oluşması koşulunun gerçekleşmesini arayan görüştür, ikincisi ise, Yasama Meclislerinin çoğunluğu tarafından benimsenen ve böylece Anayasa değişikliğini oluşturan görüştür.

Konunun doğru olarak anlaşılabilmesi için Anayasa'nın 155. maddesi üzerinde yeniden durulması gerekmektedir. Bu maddenin içeriği doğru bir biçimde saptanmalıdır ki, yapılan yasama çalışmalarının Anayasa'ya uygun veya aykırı olduğu ortaya konulabilsin.

Gerçekten Anayasa Koyucusu, Anayasa değişikliklerinin bir oldu bittiye getirilmesini istememiş ve bu isteği doğrultusunda kurallar koymuştur. Bir kez değişiklik teklifinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte biri gibi azımsanmâyacak üyeleri tarafından verileceği koşulu, Büyük Meclisi tedirgin eden ve bir çözüm veya çare getiren bir halin varlığına delâlet eder. İkincisi, bu koşul içinde gelen teklif, ivedilikle değil, kesinlikle iki kez görüşülecektir. Yani Meclisler Kanununun üzerinde genişliğine ve derinliğine duracaklar, araştırma, inceleme ve değerlendirmelerini yapma olanağı bulacaklardır. Sırası gelmişken, Anayasanın uygulanmasını istediği (geçici madde 3) İçtüzük kurallarından haberdar olmadığını ve bu bilmezlik içerisinde 155. maddeyi düzenlediğini de öne sürme olanağı yoktur. O halde "Değiştirme tekliflerinin kabulü, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyuyla mümkündür." yolundaki 155. maddenin birinci fıkrası kuralına, aynı maddenin ikinci fıkrası hükmü görmezlikten gelinerek, Anayasa ve İçtüzük kuralları dışında anlam vermeye olanak yoktur.

Millet Meclisi İçtüzüğü kural olarak dört oylama öngörmektedir. Bu oylamalardan birincisi, maddelere geçilmesinin oylanması, ikincisi, birincisi görüşmede her maddenin teker teker oylanması, üçüncüsü, ikinci görüşmede yine her maddenin teker teker oya sunulması dördüncüsü, yani sonuncusu ise teklifin tümünün oya sunulması işlemleridir. Burada değiştirge önermelerinin oylanması konusunda durulmamıştır.

Açıklamaya gerek yok ki, bu dört oylamada da Anayasa'nın 155. maddesinde öngörülen karar yeter sayısı aranacaktır. Ancak kimi oylamaların bitirici ve kesin olmasına karşın, maddelerin birinci görüşmeleri sonunda yapılan oylama böyle bir sonuç ortaya koymaz. Yani bu oylama sonunda madde kesin olarak kabul veya reddedilmiş olmaz. Çünkü o madde ister kabul edilmiş,

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

ister kabul edilmemiş olsun, mutlaka ikinci oylamadan geçecek ve bu oylamada belirecek haliyle tasarı veya teklifin tümü açık oya sunulacaktır. Başka bir deyimle ikinci oylama, birinciye nazaran bitirici bir sonuç ortaya koyar. Yani birinci ve ikinci görüşmede kabul edilmeyen yahut birinci görüşmede kabul edildiği halde ikinci görüşmede kabul edilmeyen madde teklif metninden kesin olarak düşecek ve teklifin tümü bu haliyle açık oylamaya sunulacaktır.

Millet Meclisindeki uygulamalar da, birinci görüşme sonundaki oylamanın kesin ve bitirici olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim bu uygulamaları belli eden 55 ve 61 numaralı dipnotlar, Millet Meclisinin de kanunlar açısından konuyu böyle anladığını belirtmeye yeterlidir.

Yukarıda da değinildiği gibi Anayasa değişikliklerinde ivedilikle görüşme usulü uygulanmayacak ve bu teklifler, Anayasa'nın öngördüğü koşullar ve kayıtlamalar dışında kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki kural ve hükümlere tabi olacaktır. Tümü üzerindeki görüşme tamamlanarak maddelere geçilmesi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğuyla kabul edilen Anayasa değişikliği teklifinin bir veya birkaç maddesinin, birinci görüşme sonunda, Anayasa'nın 155. maddesindeki oy oranına ulaşmaması nedeniyle kesin olarak düşeceğinin kabul edilmesi, her şeyden önce Anayasa değişiklikleri tekliflerinin ivedilikle görüşülemez yolundaki buyruğuna aykırı düşer. Çünkü böyle bir düşüncenin kabul edilmesi dolaylı bir biçimde ivedilikle görüşme usulünün uygulanması sonucunu doğurur ki böyle bir kabulün Anayasa'ya aykırı düştüğü açıkça ortadadır

O halde teklifin 3. ve 6. maddelerinin birinci görüşme sonundaki oylanmalarında kabul için yeterli oyu sağlayamamış olmasının bu maddeleri düşürmediği, verilen değıştirge önerleri üzerinde ikinci görüşme açılarak bunların oya sunulmaları ve bundan sonra da maddelerin ayrı ayrı oylanarak kabulü üzerine teklifin tümünün oylanması işlemlerinde Anayasa hükümlerine ve özellikle 155. maddeye aykırılık yoktur.

Yukarıda Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu işlemleri açıklanırken belirtildiği üzere, tutanakların incelenmesinden 15/2/1973 günlü 58. Birleşimde teklifin okunduğu, görüşmelerin sonunda kabul edilen metinlerle Resmî Gazete'de yayımlanan kanun metni arasında bir ayrılık ve boşluk olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan usul tartışmalarına ilişkin görüşmeler sonunda, aksi davranış İçtüzük kurallarına uygun olarak istenmiş olmadıkça, işaret suretiyle oya başvurulmasında da İçtüzüğe aykırı düşen bir yön görülmemiştir.

Bu nedenlerle 3. ve 6. maddelere yöneltilen iptal istemi reddedilmelidir.

Kani Vrana, Ahmet Akar, Hasan Gürsel ve Şevket Müftügil bu görüşe katılmamışlardır.

V- SONUÇ:

1 - 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun, Anayasa'nın 30. maddesinin dördüncü fıkrasını değıştiren 1. maddesinin, Anayasa'nın 9. maddesinde yer alan (Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değıştirilemeyeceğine ve değıştirilmesi teklif edilemeyeceğine) ilişkin biçim kuralına aykırı bulunmadığına oybirliğiyle;

2- 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun, Anayasanın 36. maddesine 2., 3., 4., 5., 6., ve 7. ek fıkraları ekleyen 3. maddesinin Anayasa'nın 9. maddesinde yer alan (Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değıştirilemeyeceğine ve değıştirilmesi teklif edilemeyeceğine) ilişkin biçim kuralına aykırı olmadığına oybirliğiyle;

3 - 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun, Anayasa'nın 138. maddesinin dördüncü fıkrasını değıştiren 4. maddesinde yer alan "Ancak, savaş halinde bu şart aranmaz" kuralının, Anayasanın 9.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

maddesindeki (Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesi teklif edilemeyeceğine) ilişkin biçim kuralına aykırı olduğuna ve bu nedenle iptaline Halit ZARBUN ve Nihat O. AKÇAKAYALIOĞLU'nun korşioylariyle ve oyçokluğu ile;

4 - 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun, Anayasa'ya geçici 21. maddeyi ekleyen 6. maddesinin, Anayasa'nın 9. maddesinde yer alan (Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki Anayasa hükmünün değiştirilemeyeceğine ve değiştirilmesi teklif edilemeyeceğine) ilişkin biçim kuralına aykırı bulunmadığına oybirliğiyle;

5 - Dava konusu maddeler açısından 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin Meclislerde tümünün öncelikle görüşülmesinin Anayasa'nın 155. maddesindeki biçim kuralına aykırı olmadığına Ahmet AKAR ve Muhittin GÜRÜN'ün korşioylariyle ve oyçokluğu ile;

6 - 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 1. maddesinin öteki biçim kuralları bakımından da Anayasa'ya aykırı olmadığına oybirliğiyle;

7 - 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun 3. ve 6. maddelerinin öteki biçim kuralları bakımından Anayasa'ya aykırı olmadığına ve bu maddelere yönelen iptal istemlerinin reddine Kani VRANA, Ahmet AKAR, Hasan GÜRSEL ve Şevket MÜFTÜGİLİN korşioylariyle ve oyçokluğu ile;

15/4/1975 gününde karar verildi.

Başkan
Muhittin Taylan

Başkanvekili
Kâni Vrana

Üye
İhsan Ecemiş

Üye
Ahmet Akar

Üye
Halit ZARBUN

Üye
Ziya Önel

Üye
Abdullah Üner

Üye
Ahmet Koçak

Üye
Muhittin GÜRÜN

Üye
Lütfi Ömerbaş

Üye
Hasan Gürsel

Üye
Ahmet Salih Çebi

Üye
Şevket Müftügil

Üye
Nihat O.
Akçakayalıoğlu

Üye
Ahmet H. Boyacıoğlu

KARŞIOY YAZISI

15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Yasa ile Anayasa'nın 30., 57., 136., 138. ve 148. maddeleri değiştirilmiş ve Anayasa'ya geçici 21. ve 22. maddeler eklenmiştir. Bunlardan 136. maddenin değiştirilmesine ve geçici 21. maddenin eklenmesine ilişkin işlemler Anayasaya ve Millet Meclisi İçtüzüğü'nün buyurucu hükümlerine biçim yönünden aykırı olarak gerçekleştirilmiş bulunduğu kanısına vardığımızdan, aşağıda açıklanan nedenlerle bu konudaki çoğunluk görüşüne katılmıyoruz.

1 - Anayasa değişikliklerine ilişkin tekliflerin, olağan yasa tekliflerine göre içerik ve nicelik bakımlarından önemli ayrılıkları vardır. Yasama organına sunulan metin, Anayasanın belirli bir maddesi veya maddeleri, yahut maddede yer alan belirli bir hükmü ele almalı, değiştirilmesi öngörülen biçimiyle ortaya koymalıdır. Öneride bulunan parlamenterlerin değiştirme istek ve iradelerinin kapsamı, sundukları metinden açıkça anlaşılmalıdır. Çünkü Anayasa Koyucu, Anayasa değişikliklerini tüm olarak yasaların yapılması yöntemine bırakmamış, haklı olarak bunu güçleştirici hükümler getirmiş, Cumhuriyet ilkesiyle bağdaşmayan tekliflerin yapılamayacağı kuralını koymuş ve böylece Anayasayı koruma ve kollama göreviyle yasama organını da bağlı tutmuştur.

Anayasanın 155. maddesinde, değiştirme tekliflerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının üçte biri tarafından yazılı olarak yapılması gereğinden söz edilmektedir. Şu halde bu yöntem dışında bir değişiklik teklifinin yasama organına getirilmesi olanaksızdır. Komisyonlarda ve genel kurullardaki görüşmeler sırasında teklifin tüm olarak kabulü veya reddi ya da bir bölümünün kabulü veya reddi mümkündür. Redaksiyon düzeltmeleri dışında teklifin değiştirilmesi veya buna kimi hükümler eklenmesi, yukarıda açıklandığı üzere, teklif sahiplerinin iradelerinin dışına taşırılmış bir işlem olur ve bu yönü ile 155. madde hükmüne aykırı bir davranış ortaya çıkar. Çünkü yöntemince teklif bulunmadığı halde, bu davranış yolu ile Anayasa değişikliği yapma yolu açılmış olacaktır. Kabul edilen 136. ve geçici 21. madde hükümlerine bu açıdan bakıldığı zaman saptanacak durum şudur:

Teklifin Millet Meclisi Genel Kurulunda ikinci kez görüşülmesi sırasında bir milletvekilinin önergesi üzerine 136. maddenin ikinci fıkrası için öngörülen metnine "Ancak sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümler saklıdır." tümcesi eklenmiştir. Aynı suretle geçici 21. maddenin teklif edilen metnine de bir milletvekilinin önergesi üzerine "...duruşmanın tatiline karar verilmiş davalar durumlarına..." deyimini konulmuştur. Anayasa'nın 155. maddesi uyarınca; teklif edilmeyen, bağımsız hüküm niteliğinde bulunan ve redaksiyon düzeltmeleri dışında kalan bir metnin bu yolla eklenmesi olanağı yoktur. Sözü geçen ek metinlerin gösterilen nedenlerle iptali gerekirken buna aykırı yönde oluşan karara katılamıyoruz.

2 - Her iki maddeye ilişkin görüşmeler Millet Meclisinde tamamlandıktan sonra oylama yapılmış ve Anayasa'nın 155. maddesinde öngörülen üçte iki çoğunluk sağlanamamıştır. 136. maddeye ilişkin metin için yapılan oylamaya 359 üye katılmış, 292 kabul, 67 ret oyu kullanılmıştır. Geçici 21. maddeye ilişkin metin için yapılan oylamaya 357 üye katılmış 288 kabul, 69 ret oyu kullanılmıştır. Teklif edilen metinler Anayasa'ca öngörülen 300 oyu sağlayamadığından Millet Meclisinin kabul iradesi gerçekleşmemiştir. Hal böyle iken her iki maddeye ilişkin teklif, Millet Meclisinde ikinci kez görüşülmüştür. Oysa Millet Meclisinde reddedilen ve hele birbirinden tamamen farklı konuları içermesi bakımından önceki ve sonraki maddelerle hiç bir bağlantısı bulunmayan, bağımsız hükümler niteliğindeki bu madde metinlerinin ikinci kez görüşülmesine ne Anayasa ve ne de Millet Meclisi İçtüzüğü hükümleri elverişli değildir.

Anayasa'nın 155. maddesinin ikinci fıkrasında: "Anayasa'nın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü, 1 inci fıkradaki kayıtlar dışında, kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tabidir" denilmektedir. 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sırasında, Anayasa'nın geçici 3. maddesi uyarınca Millet Meclisi için, 27 Ekim 1957 gününden önce uygulanmakta olan içtüzük hükümleri yürürlüğünü korumakta idi. Bu içtüzüğün 99. maddesi gereğince "Kanun lâyiha ve teklifleri ancak iki müzakereden sonra katî surette kabul edilmiş olur." İkinci görüşmenin niteliğini belirten 107. maddede ise ; "İkinci müzakereye lâyiha ve teklifin heyeti umumiyesi hakkında müzakere cereyan etmez. Bu müzakerede ancak tadil teklifleri üzerinde müzakere cereyan eden" denilmektedir. Maddenin açık anlamına göre, metindeki bir madde görüşmede esas itibariyle kabul edilecek, fakat üzerinde değişiklik yapılması önerilmiş ve bu önerilen değişiklik benimsenmemiş ise, ikinci görüşmede sözü edilen öneriler gözden geçirilerek madde son şeklini alacaktır. Madde ilk görüşmede kabul edilmemiş ise, bunun ikinci görüşme yolu ile canlandırılmasına olanak yoktur. Bu metin, yapılan değişiklik önerileriyle birlikte birinci kez görüşülmüş, fakat oylama sonunda reddedilmiş ve böylece varlığı kalmamıştır. Reddedilen ve Millet Meclisinin kabul iradesini sağlayamayan bir metnin ikinci kez görüşülmesine İçtüzüğün 107. maddesi hükmü elverişli değildir. Çünkü böylece birinci oylamanın sonucu, ikinci görüşme sonundaki oylama ile ortadan kaldırılabilir. Oysa oylamanın anlamı bir metnin kabul edilip edilmediğini göstermekten ibarettir. Değeri olmayan, sonuç doğurmayan bir oylama ile yasama meclislerinin yükümlü ve hatta üçte iki çoğunluğu sağlamakla zorunlu tutulmaları düşünülemez. Yasa koyucu, eski deyimini ile "abesle iştigal" etmez.

Oylamanın redle sonuçlandığı durumlarda Anayasa, sadece kanunlar bakımından başka yollar göstermiştir. Millet Meclisinde reddedilen tasan .ve teklifler Anayasa'nın 92. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca aynen Cumhuriyet Senatosuna gönderilir. Burada kabul veya değiştirilerek kabul edilirse, yeniden Millet Meclisine gelir. Millet Meclisi metni benimserse, bu metin kanunlaşır. Aksi halde aynı maddenin beşinci fıkrasında sözü geçen Karma Komisyon kurulur. Millet Meclisi; Karma Komisyonca veya Cumhuriyet Senatosunca hazırlanan metinlerden birini olduğu gibi kabul edebilecek veya daha önceki tutumunu değiştirmeyerek reddedecektir. Ancak öğretilerde mekik sistemi diye tanımlanan bu kurallar Anayasa değişiklikleri için geçerli değildir. Çünkü 155. madde uyarınca değiştirme teklifinin kabulü, Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyu ile mümkündür. Şu halde Millet Meclisinde bu çoğunluk sağlanmadığı takdirde, mekik sisteminin işleme olanağı yoktur. Teklif artık Cumhuriyet Senatosunca görüşülemez.

Birinci görüşmede kabul edilmeyen Anayasa değişikliği teklifinin ikinci görüşmeye alınması için Millet Meclisinde dayanak tutulan 55 ve 61 numaralı dip notlarına gelince; bu notlar 1957 yılından önceki Büyük Millet Meclisi teamülünü göstermektedir. Bunlardan 61 numaralı dip not olayımızla ilgili değildir. Çünkü bu dipnot birinci görüşmede kabul edilen, fakat üzerinde değiştirge önerileri olduğu için ikinci görüşmeye alınan bir metne ilişkindir. 55 nolu dipnot ise olayımızla ilgili bir durumu kapsamaktadır. Birinci görüşmede metinden çıkarılması kabul edilen bir maddenin tekrar görüşülmesi hakkında ikinci görüşmede değiştirge verilebileceğini açıklamaktadır. Yani reddedilen bir maddenin ikinci görüşmede ele alınabileceğini göstermektedir.

Burada her olayın kendi zamanındaki hukukî durumuna ve yürürlükteki hükümlere göre değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmek yerinde olacaktır. Şurasını hemen belirtmek gerekir ki, tartışma konusu olan şey bir kanun tasarısı veya teklifi değil, bir Anayasa değişikliğidir. Bu Anayasa değişikliği teklifinin her maddesi gerçekten ayrı bir konuyu ilgilendirmekte, bağımsız bir teklif niteliğini göstermektedir. Değişiklik teklifinin, Anayasa'nın bir kaç maddesine ilişkin olması, bunun bir bütün olduğunu göstermez. Her madde için yapılan teklif, kendi kapsamı içinde bağımsız bir teklif gibi kabul edilmek gerekir. Bu itibarla Anayasa değişiklikleri tekliflerinin bir Kanun tasarısı veya teklifi gibi alınıp değerlendirilme olanağı yoktur. Kanun tasarısı veya teklifi, belirli bir konuyu baştan sona ele alan ve birbirleriyle bağlantılı hükümleri içeren bir metindir. Hükümleri arasında

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

tam bir uyum sağlanması gereken böyle bir metinden meclislerdeki görüşmeler sırasında bir maddenin herhangi bir nedenle çıkarılmış olması karşısında, uyumluluğu ve bütünlüğü korumak için kimi hukuksal tedbirlerin öngörülmesi zorunlu olabilir. Fakat Anayasa'nın her biri başlı başına birer ilke niteliğinde olan kurallarının düzenlenmesinde ve değiştirilmesinde meclislerin iradelerini bir kez açıklamalarından sonra, bu iradelerin ikinci kez yön dönüştürebilmesini amaçlayan tedbirlerin alınmasını haklı gösterecek zorunlu bu neden düşünülemez.

Öte yandan, 1957 yılından önce yürürlükte bulunan Anayasamızın koyduğu sistemde çift meclis yöntemi de yoktur. Bir mecliste reddedilen metnin mekik sistemi diye adlandırılan yöntemle canlandırılması mümkün değildir. Böyle olunca, sadece kanunlar için 55 nolu dipnotun öngördüğü teamülün, eski Anayasa'nın organik yapısına göre isabeti üzerinde durulabilir. Yukarıda da açıklandığı üzere, belirli bir düzenleme sistemi içinde bulunması zorunlu yasa maddelerinden bir veya bir kaç üzerinde uyumsuzluğun giderilmesi yolunu açık tutmak gibi bir düşüncenin, eski Anayasa zamanında içtüzüğün 107. maddesini yorumlama açısından bir değer taşıyabileceği ileri sürülebilir. Fakat 1961 Anayasasından sonra hukuksal durum değişmiştir. Özellikle Anayasa değişikliği tekliflerinin Millet Meclisinde reddi kararlaştırılmış iken, ikinci görüşme yolu ile canlandırılarak kabul edilmesi ve böylece Cumhuriyet Senatosunda da ele alınabilmesinin sağlanması olanağı yoktur. Ters yönde oluşan çoğunluk görüşüne gösterilen nedenlerle katılmıyoruz.

Başkanvekili
Kani Vrana

Üye
Hasan Gürsel

Üye
Şevket Müftügil

KARŞIOY YAZISI

1 - Sözlü açıklama sorunu:

Bilindiği gibi 22/4/1962 günlü, 44 sayılı Yasa (madde 29) Anayasa Mahkemesinin iptal davalarına dosya üzerinde inceleme yoluyla bakması yöntemini benimsemekle birlikte Mahkemenin gerekli gördüğü hallerde sözlü açıklamalarını dinlemek üzere ilgilileri çağırabilmesine olanak tanımıştır.

15/4/1975 günlü, 1973/19-1975/87 sayılı kararlar sonuca bağlanan davada 15/3/1973 günlü, 1699 sayılı Kanunun Anayasa'ya aykırılığı Cumhuriyet Senatosunun üye tamsayısının altıda birini geçen sayıda üyelerince ileri sürülmüş ve iptali istenmiştir. 1699 sayılı Kanun Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 5. maddesinin değiştirilmesine ve Anayasa'ya iki geçici madde eklenmesine ilişkindir. Dava ve karar konusu yasanın önemini ortaya koyabilmek üzere bu konunun Anayasa'da öngördüğü belli başlı değişikliklere kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

1699 sayılı Kanunun 1 inci maddesinde Anayasa'nın "kişi güvenliği" konusunu düzenleyen 30 uncu maddesinin yakalanan veya tutuklanan kimseleri ne süre içinde mahkeme önüne çıkarılacaklarına ilişkin dördüncü fıkrası ele alınmıştır. Bu süre 1961 Anayasasında 24 saat iken

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

1699 sayılı Kanunda iki katına çıkartılmakta ve ayrıca bir takım belirli suçlarda ve hallerde sürenin yukarı haddi 15 gün olarak belirlenmektedir.

Aynı Kanunun 3 üncü maddesi Anayasa'nın "Mahkemelerin kuruluşu"na ilişkin 136 ncı maddesine altı fıkra eklenmesini ve bu fıkralarla da özel koşullara bağlı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulmasını öngörmüştür. Aynı kanunun 4 üncü maddesi Anayasa'nın "askerî yargı"yı düzenleyen 138 inci maddesinin 4 üncü fıkrasını değiştirmekte ve askeri mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahibolması koşulunun savaş halinde aranmayacağı ilkesini getirmektedir. Sözü geçen kanunun 6 ncı maddesi ile Anayasa'ya eklenen geçici 21 inci maddede ise sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılıncaya değin bu mahkemelerin görev ve yetkilerinin devam etmesi hükme bağlanmıştır.

Görülüyor ki 1699 sayılı Yasa yalnız Anayasa'yı değiştirmesi yönünden değil, ayrıca ele aldığı Anayasa konulan bakımından da büyük önem ve ağırlık taşımaktadır. Böyle bir kanunu konu eden davanın, Anayasa Mahkemesinin çalışmaya başlamasından bugüne değin inceleyip karara bağladığı işlerin en önemlileri arasında yer alacak bir niteliği vardır ve ilgililerin sözlü açıklamalarının dinlenmesindeki büyük yarar ve hatta zorunluk ortadadır. Bugüne değin daha az önem ve ağırlıkta olan işlerde ilgililerin sözlü açıklamaları dinlenmek üzere, çağrılmış oldukları unutulmuş ise eski kararların taranması bu gerçeği kolayca meydana çıkaracaktır. Bu davada sözlü açıklamaların dinlenmesine gidilmemesi davanın uzatılmaması gibi, bir düşünce ile de desteklenemez. Dosyada görüldüğü üzere dava 18/6/1973 gününde açılmış ve ancak 15/4/1975 gününde karara bağlanabilmiştir. Sözlü açıklama işi, ancak daha 20 gün kadar uzatabilirdi. 1 yıl 10 aylık bir gecikmenin yanında 20 günün bir etkisi olmayacağı ortadadır.

15/4/1975 günlü toplantıda sözlü açıklamaları dinlenmek üzere ilgililerin çağrılmasına gerek görülmediği yolunda verilen karara yukarıda açıklanan nedenlerle karşıyım.

2 - 1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin görüşülmesi sırasında olağan yöntemin dışına çıkılması sorunu:

1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin Millet Meclisindeki birinci ve ikinci görüşmelerinde, Cumhuriyet Senatosunda ise 1 nci görüşmede öncelik (O sırada Millet Meclisinin kendi içtüzüğü yapılmamış olduğu için Anayasa'nın geçici 3 ncü maddesi uyarınca toplantı ve çalışmalarda uygulanmakta olan 1 Kasım 1956 günlü Dahilî Nizamnamenin 74 üncü maddesindeki terimle "Takdimen müzakere") kararı verildiği; başka bir deyimle yasaların görüşülmesindeki olağan yönetimin dışına çıkıldığı anlaşılmaktadır.

Anayasa, Anayasa'nın değiştirilmesi konusunda (madde 155) üç özel kural koymuş ve değiştirmeyi bunların dışında kanunların görüşülmesine ve kabulüne ilişkin hükümlere bağlamıştır.

aa) Anayasa'nın değiştirilmesinin Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazı ile teklif edilmesi;

bb) Tekliflerin ivedilikle görüşülmemesi;

cc) Değiştirme teklifinin Meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyu ile ancak kabul edilebilmesi,

Bu Özel kuralları oluşturur.

1 Kasım 1956 günlü Dahilî Nizamnamede "ivedilik" deyimini bir içtüzük terimi olarak kullanılmış değildir ve Anayasa Koyucunun bu deyim söz konusu Dahilî Nizamnamenin 70 inci, 71

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

nci, 72 nci, 73 üncü maddelerinde "müstaceliyet kararı" terimi ile adlandırılan görüşme yöntemini kast ederek ve terimi türkçeleştirmeyi düşünerek kullandığı yolunda bir görüşü destekliyecek doyurucu bir kanıt rastlamaya ve böyle bir görüşü hukuk mantığı ile bağdaşabilir biçimde savunmaya olanak yoktur.

Anayasa'nın Anayasa'yı değiştirme tekliflerinin ivedilikle görüşülmesini yasaklayan hükmünün bu görüşmelerde içtüzükteki kanunların olağan görüşülmelerine ilişkin yöntemlere uyulmasını sağlama, bu arada olağan süreleri az veya çok kısaltan istisnaî yollardan yararlanılmasını, başka deyimle görüşmeleri olağan yöntemler dışına çıkarak az veya çok ivedileştirme eğilimini engelleme ereğini güttüğü ortadadır. Anayasa'nın değiştirilmesi gibi, bir Devletin ve Ulusun yaşamı ve yapısı bakımından hayati önemi bulunan bir konuda Yasama Meclisleri üyelerinin işi bütün ayrıntıları ile ölçüp tartmalarında, sükûnet içinde ve sağduyunun ışığı altında düşünüp isabetli bir kanıya varabilmelerinde olağan yöntem ve zaman öğelerinin büyük etkisi vardır. Onun için Anayasa'nın 155 nci maddesinde yer alan ve Anayasa'yı değiştirme tekliflerinin ivedilikle görüşülmesini yasaklayan kuralın kapsamını belirlerken bu ereğin gözönünde tutulması gerekir ve şu durumda da sarılacak sonuç 1599 sayılı Yasaya ilişkin teklifin gerek Millet Meclisi gerekse Cumhuriyet Senatosu Genel Kurullarında görüşülmesi sırasında Anayasa'nın sözün geçene kuralına aykırı davranıldığı ve bu davranışın kanunun şekil yönünden iptalini zorunlu kıldığı saptanmış bulunması olur.

15/4/1975 günlü, 1973/19-1975/87 sayılı kararın (1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin tümünün Meclislerde öncelikle görüşülmesinin Anayasanın 155 nci maddesindeki biçim kuralına aykırı olmadığı) nı belirleyen bölümüne yukarıda yazılı nedenlerle karşıyım.

3 - 1699 sayılı Kanunun 3 üncü ve 6 ncı maddelerinin öteki biçim kuralları bakımından Anayasa'ya aykırılığı sorunu:

1699 sayılı Yasanın 3 üncü maddesi Anayasa'nın 136 ncı maddesine 6 fıkra, 6 ncı maddesi ise Anayasa'ya geçici 21 nci maddeyi eklemektedir. Sözü geçen 3 üncü ve 6 ncı maddeler Millet Meclisindeki birinci görüşme sırasında Anayasa'nın 155 nci maddesinde öngörülen Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyunu, başka deyimle 300 oyu sağlayamamış, buna rağmen bu maddeler ikinci görüşmede yeniden oylama konusu yapılmıştır. Öte yandan yine sözü geçen 3 üncü ve 6 ncı maddelere birer milletvekilinin önerileri üzerine değişik yeni kurallar eklenilmiştir. Her iki işlem, aşağıda ayrıntıları ve gerekçeleri ile açıklanacağı üzere, 1699 sayılı Kanunun 3 üncü ve 6 ncı maddelerinin biçim yönünden Anayasa'ya aykırı kılmakta ve iptallerini gerektirmektedir. Şöyle ki:

a) 1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin görüşülmesi sırasında Anayasanın geçici 3 üncü maddesi uyarınca Millet Meclisinde uygulanmakta olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin 27 Ekim 1957 tarihinden önce yürürlükteki İçtüzük (yukarıda sözü edilen 1 Kasım 1956 günlü Dahilî Nizamname) ilke olarak kanun tasarı veya tekliflerinin kesin biçimde kabul edilmiş sayılabilmeleri için iki kez görüşmeyi şart koşmuştur. (Sözü edilen içtüzük, madde 99). Bu maddede yalnızca "kabul" den söz edilmiş olmasının anlamı açıktır. Demek ki bir kanun tasarı veya teklifinin birinci görüşme sonunda red edilmesi red kararının kesinliği yönünden yeterli bulunmaktadır. Öte yandan aynı İçtüzüğün ikinci görüşmeye ilişkin 107 nci maddesinde bu görüşme sırasında ancak değişiklik Önergeleri üzerinde konuşulabileceği yazılıdır. Birinci görüşme sonunda red edilmiş tasarı veya teklif maddelerinin ikinci görüşmede değiştirilmesinin, elde değiştirilebilecek bir madde bulunmadığı için, söz konusu olamayacağı ortadadır.

Bu karşıoy yazısının ilişkin bulunduğu Anayasa Mahkemesi kararında birinci görüşme sonunda red edilmiş tasarı veya teklif maddelerinin ikinci görüşmede canlandırılabilceği

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

konusunda içtüzüğün konu ile ilgili 99 uncu, 105 inci, 107 nci, 110 uncu maddelerinde bir destek ve dayanak bulunmadığı için Meclisteki içtüzük uygulamalarına ışık tutmak üzere içtüzüğün basılı metninin sonuna eklenmiş "not" lardan 55 ve 61 sayılıların gerekçe olarak benimsenmesine gidilmiştir. 61 sayılı notta sözü edilen uygulamaya göre birinci görüşme sırasında bir maddenin tasarıdan çıkarılması önerisi, red edilmiş ve madde benimsenmişken ikinci görüşmede o maddenin tasarıdan çıkarılması yeniden önerilebilmektedir. İkinci görüşmede ancak birinci görüşmede kabul edilmiş maddelerin değiştirilmeleri söz konusu olabileceği için olağan ve yerinde olan bu uygulamanın eldeki konu ile bir ilişkisi yoktur. 55 sayılı not'a gelince; burada, birinci görüşmede çıkarılması kabul edilen bir maddenin yeniden görüşülmesi için ikinci görüşmede değiştirge verilebilmesi yolunda 26/4/1940 günlü bir uygulamadan söz edilmektedir. Otuzbeş yıl önce, tek Meclisli bir Parlamentoda Anayasanın değiştirilmesi sırasında değil, bir olağan yasa tasarısının görüşülmesinde bir kez yer almış bir uygulamanın bağlayıcı bir içtüzük kuralı imiş gibi benimsenerek 35 yıl sonra bu Anayasa değişikliği, Anayasa'ya uygunluk denetiminden geçirilirken Anayasa Mahkemesince hukukî bir destek ve dayanak olarak ele alınabilmesi düşünülemez. Kaldı ki Meclisin herhangi bir iç tüzük uygulamasını, Meclis çoğunluğunca uygun görülmüş olduğu için doğru saymaya olanak yoktur. Meclislerin yasama işlemlerinde yanılmaz oldukları ilkesi kabul edilmiş olsaydı yasaların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüklerinin Anayasaya uygunluk denetiminden geçirilmesi için Anayasa'da yollar, yöntemler öngörülmesine yer ve gerek kalmazdı.

Özetlenecek olursa: 1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin, teklif içinde tüm bağımsız niteliklerde olan 3 üncü ve 6 ncı maddeleri birinci görüşme sonunda Anayasa'nın 155 inci maddesinin birinci fıkrası uyarınca Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğunun oyunu alamamak suretiyle red edilmiş bulunduğu halde bunlara, ikinci görüşmede yeniden ele alınarak, teklifin metni içinde yer verilmesi Anayasa'ya açıkça aykırıdır.

b) Yukarıda belirlenen Anayasa'ya aykırı tutumdan ayrı olarak ikinci görüşme sırasında birer milletvekilinin verdiği değiştirgelerle 3 üncü maddenin Anayasa'nın 136 ncı maddesine eklenmesini öngördüğü 6 fıkradan ilkinin metnine "Devlet Güvenlik Mahkemeleri yönünden sıkıyönetim ve savaş haline ilişkin hükümleri farklı tutan" ve 6 ncı maddenin Anayasa'ya eklenmesini öngördüğü geçici 21 inci madde metnine "sıkıyönetim mahkemelerinin görevli ve yetkili mercilere verecekleri işler arasına duruşmanın tatiline karar verilmiş davaları da katan" iki yeni kural eklenerek Anayasa'ya yeni bir aykırılık durumu oluşturulmuştur. Çünkü Anayasanın 155 inci maddesinin 1 inci fıkrası Anayasanın değiştirilmesinin ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazı ile teklif edilebileceği kuralını koymuştur. 1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin ikinci görüşmesinde ise, yukarıda belirtildiği üzere, birer üyenin önerisi üzerine Anayasa'da "beş maddenin kimi fıkralarının değiştirilmesine ve iki geçici madde eklenmesine" ilişkin teklifin öngörmediği yeni değişikliklere gidilmiş ve böylece Anayasa'da yapılacak değişikliklerin Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte biri tarafından yazı ile teklif edilebileceği yolundaki buyurucu kural kökünden zedelenmiştir.

c) 1699 sayılı Kanuna ilişkin teklifin 3 üncü ve 6 ncı maddelerinin, Anayasa'nın 155 inci maddesine açık aykırılığı dolayısıyla, iptalleri zorunlu iken sözü geçen maddelerin "Öteki biçim kuralları bakımından Anayasa'ya aykırı olmadığına" karar verilmesi yerinde değildir. 15/4/1975 günlü, 1973/19-1975/87 sayılı Anayasa Mahkemesi kararının bu bölümüne de yukarıda (3-a, b) açıklanan nedenlerle karşıyım.

Üye

Ahmet Akar

KARŞIOY YAZISI

Dört maddesi iptal davasının konu edilmiş bulunan 15/4/1975 günlü ve 1699 sayılı Kanun, aşağıdaki nedenlerle biçim yönünden Anayasa'ya aykırı bulunduğundan dava edilen maddelerin iptallerine karar verilmesi gerekmektedir.

I - Söz konusu Kanunun yasama meclislerindeki görüşülmesinde "öncelik" usulü uygulanmıştır. Şöyleki:

a - Millet Meclisinde:

Anayasa'nın beş maddesinin değiştirilmesine ve iki geçici madde eklenmesine ilişkin kanun teklifinin, Millet Meclisinin 7/2/1973 günlü 52. birleşim gündeminin (V. iki defa görüşülecek işlerB - Birinci görüşmesi yapılacak işler) bölümünün 1. sırasında yer aldığı görülmektedir. Aynı gündemin III. bölümünde evvelki birleşimlerde öncelikle görüşülmeleri kararlaştırılan üç kanun teklif ve tasarısı ile bir Millet Meclisi İçtüzük teklifi ve IV. bölümünde de İçtüzük gereğince bir defa görüşülecek bir kanun tasarısı bulunmaktadır.

Açıklanan bu duruma ve Millet Meclisi İçtüzüğü'nün (Dahili Nizamname) name) normal görüşme usullerine göre, dava konusu Anayasa değişikliğine ilişkin kanun teklifinin görüşülmesine, gündemde kendisinden önce yer alan bütün işlerin görüşülmeleri tamamlandıktan sonra başlanması gerekmektedir. Ancak içtüzüğe uygun olarak alınacak kararlar bu sıranın değiştirilmesi mümkün bulunmaktadır. (Millet Meclisi Dahili Nizamname: Madde 78, 73-74)

Hal böyle iken, sözü geçen birleşim açıldıktan ve gündemin 1. bölümündeki oylama işlemleri tamamlandıktan sonra, gündemin III. bölümündeki işlerin görüşülmesine başlanacak yerde, Anayasa Komisyonu Başkanı tarafından verilen bir önerge oya sunularak Anayasa değişikliğine ilişkin kanun teklifinin öncelikle ve gündemde mevcut sair işlere takdimen görüşülmesi kabul edilmiş ve daha önce gündeme girmiş bulunan öteki işlerin görüşülmeleri geri bırakılarak sözü geçen Anayasa değişikliği teklifinin görüşülmesine başlanmış ve 7, 8, 9 Şubat 1973 günlü ve 52., 53., 54. birleşimlerde birinci görüşmesi tamamlanmıştır.

Oylanan söz konusu önergede öncelik gerekçesi şöyle açıklanmaktadır:

(..... Adı geçen Anayasa değişikliği teklifleri, Devletimizin güvenliğini sağlamak ve hür demokratik düzenimizin korunmasını temin etmek maksadıyla gerekli kanunî tedbirlerin alınmasına imkân sağlayacağından komisyonumuz adı geçen Anayasa değişikliğini öncelikle ve gündemde mevcut sair işlere takdimen görüşülmesinin yüce meclise teklif edilmesine karar vermiştir.

Komisyon kararı muvacehesinde konunun öncelikle ve gündemde mevcut sair işlere takdimen görülmesini arz ve teklif ederim..... Anayasa Komisyonu Başkanı, imza.) (Millet Meclis Tutanak Dergisi: Dönem:3, toplantı:4,cilt: 33, S:149 ve 52. birleşim sonundaki 794. Sayılı basma yazı)

Anayasa Komisyonunun konuya ilişkin Esas: 2/815, Karar; 7 sayılı raporunda, teklifin öncelikle ve gündemde yer alan öteki işlere takdimen görüşülmesi için herhangi bir önerinin yer almadığı görülmekte ve tutanak dergisinde, bu konuda alınmış ayrı bir karara da rastlanmamaktadır. Komisyon Başkanının önergesinde, bu konuda komisyon kararından söz edilmiş olmasının neye dayandığı belli değildir.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

b - Cumhuriyet Senatosunda:

Söz konusu kanun teklifinin, Cumhuriyet Senatosunun'27/2/1973 günlü 37. birleşim gündeminin (V iki defa görüşülecek işler B - Birinci görüşmesi yapılacak işler) bölümünün 1. sırasında yer aldığı görülmektedir.

Aynı gündemin, (II. Sorular ve genel görüşme) bölümünde on üç sözlü soru, IV. bölümünde de daha önce ivedilik kararı verilmiş bulunan bir kanun tasarısı ile içtüzük gereğinin bir defa görüşülecek altı araştırma önergesi bulunmaktadır.

Açıklanmalı bu duruma ve C. Senatosu içtüzüğünün normal görüşme usullerine göre, dava konusu Anayasa değişikliği teklifinin görüşülmesine, gündemde kendisinden önce yer alan bütün işlerin görüşülmeleri tamamlandıktan sonra başlanması gerekmektedir. Ancak İçtüzüğe uygun olarak alınacak kararlarla bu sıranın değiştirilmesi mümkündür. (C. Senatosu İçtüzüğü, Madde: 4445)

Hal böyle iken, sözü geçen birleşim açıldıktan ve gündemin I. Bölümündeki Başkanlık sunuşlarına ilişkin işlemler tamamlandıktan sonra, gündemin U. bölümündeki işlerin görüşülmesine sıra geldiğinde, Başkanlıkça, Anayasa değişikliğine ilişkin kanun teklifinin gündemdeki diğer işlere takdimen öncelikle görüşülmesini isteyen Anayasa ve Adalet Komisyonu Başkanının önergesi okutulmuş ve kabulü üzerine de, gündeme göre daha önce görüşülmesi gereken öteki işler geri bırakılarak söz konusu teklifin görüşülmesine başlanmış, 27, 28 Şubat ve 1, 6 Mart 1973 günlerinde 37., 38., 39., 40. birleşimlerinde birinci görüşülmesi tamamlanmıştır.

Anayasa ve Adalet Komisyonunun teklife ilişkin 19/2/1973 günlü ve Esas: 2/46, Karar: 40 sayılı raporunda, "öncelik" usulü önerilmemiştir. Komisyonca bu konuda alınmış başkaca bir karara da tutanaklarda tesadüf edilmemiştir. Komisyon Başkanının bu konudaki önergesinde ise: (gündemde bulunan Anayasa'nın beş maddesinin değiştirilmesi ve iki geçici madde eklenmesine dair kanun teklifinin meselenin önemi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu düzeltici tedbirler getirmek bakımından gündemdeki diğer işlere takdimen öncelikle görüşülmesini arz ve teklif ederim.) Denilmekte ve öncelik konusunda bir komisyon kararının varlığından söz edilmemektedir. (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi: Toplantı: 12, cilt: 10, S: 22 ve 37. Birleşim sonundaki 225 S. sayılı basma yazı)

II - Yukarıda açıklanan işlemlerin Anayasa ve İçtüzükler kuralları açısından değerlendirilmesi:

a - Anayasa'nın 155. maddesinde: (..... Anayasa'nın değiştirilmesi hakkındaki teklifler ivedilikle görüşülemez.

Anayasa'nın değiştirilmesi hakkındaki tekliflerin görüşülmesi ve kabulü birinci fıkradaki kayıtlar dışında kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkındaki hükümlere tabidir.) kuralı yer almaktadır.

Buna göre Anayasa değişikliğine ilişkin kanun tekliflerinin Meclislerde ivedilikle görüşülmesi mümkün değildir. Burada geçen (ivedilik) deyimini ile, içtüzüklerde sadece (ivedilik) sözcüğü ile adlandırılmış olan görüşme usulü hedef tutulmuş olmayıp, normal usullerin dışında, çabuklaştırmayı sağlamaya yönelik görüşme usullerinden hiç birisine başvurulamayacağına öngörülmüş bulunduğu kabul edilmesinin zorunludur. Çünkü bu hükümle, Anayasa Koyucunun Anayasa değişikliklerinin aceleyle getirilmemesini sağlamayı düşündüğü meydandadır. Bu bakımdan sözü geçen hükmün, bir içtüzük deyimine bağlanarak, çabuklaştırmayı sağlayıcı usullerden yalnız bir tanesini kapsadığını ileri sürmek, hükmün amacına aykırı düşer.

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

Meclisler içtüzüklerinde ise çabuklaştırmayı sağlamaya yönelik usullerden birisi de (öncelikle) görüşme (eski deyimle takdimen müzakere) dir.

Nitekim söz konusu kanunun Millet Meclisinde görüşüldüğü sırada yürürlükte bulunan (Dahilî Nizamname) nin 78. maddesinde, kanun tasarı ve tekliflerinin normal görüşme sıraları belirlenmiş, 74-75. maddelerinde, sırayı bozmak suretiyle (takdimen) ve (hemen), yeni içtüzükteki deyimlerle (öncelikle), yapılacak görüşme usulleri düzenlenmiştir. Esasen Millet Meclisinin 1/9/1973 gününde yürürlüğe giren yeni içtüzüğünde ivedilikle görüşme usulü, yani kanunların tek görüşme ile sonuçlandırılması usulü, normal usul haline getirilerek bu deyim uygulamadan kaldırılmıştır.

Bunun gibi Cumhuriyet Senatosu içtüzüğünün 44. maddesi kanun tasarı ve tekliflerinin normal görüşme sıralarını belirlemede ve 45. maddesi de bu sıranın bozularak (öncelikle) görüşmeyi düzenlemektedir.

Görüldüğü gibi öncelikle görüşme usulleri de çabuklaştırıcı nitelikte olduklarından, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanun tekliflerinin Meclislerde görüşülmesinde bu usullere başvurulması Anayasa'nın 155. maddesine aykırı bulunmaktadır.

Bu konuya ilişkin düşüncelerim, 13/4/1971 günlü ve 1970/41-1971/37 sayılı Anayasa Mahkemesi Kararına ilişkin karşıoy yazımda daha ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (Resmî Gazete: 17/3/1972, Sayı: 14131, S: 7-3.1

b - Millet Meclisi İçtüzüğünün (Dahilî Nizamname) 74. maddesi, öncelikle görüşme önerilerinin gerekçesinin belirtilmesini, yani çabuklaştırmayı zorunlu kılan nedenlerin açıklıkla ortaya konulmasını öngörmektedir.

Halbuki Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Başkanı tarafından verilen ve metni 3'ükarıda yazılı bulunan önergede öncelikle görüşme için gösterilen nedenler, teklifin, çabukça sonuçlandırılmasını değil, aksine getirdiği değişikliklerin önemi bakımından Meclisin konuya genişliğine ve derinliğine eğilmesine olanak verilmesi için olağan usuller içinde görüşülmesini zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan geçerli bir neden yokken Millet Meclisinde öncelikle görüşme usulünün uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğünün 45. maddesi de öncelik önerilerinin gerekçeli olmasını, yani çabukluğu zorunlu kılan nedenin bu konudaki öneride açıkça belirtilmiş bulunmasını şart koşmaktadır.

Buna karşılık Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonu Başkanının metni yukarıya aynen alınmış bulunan önergesinde, öncelik usulünün uygulanması için öne sürülen nedenler aynen Millet Meclisinde olduğu gibi, geçerli nitelikte olmayıp aksine normal görüşme usulünün uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.

Yukarıdaki açıklamadan, söz konusu Anayasa değişikliği teklifinin Millet Meclisinde ve Cumhuriyet Senatosunda "Öncelikle" görüşülmüş olmasının, her iki meclisin içtüzükleri hükümlerine de aykırı bulunduğu anlaşılmakta ve bu nedenle Anayasa'nın 85. maddesine aykırı işlem yapıldığı sonucuna varılmaktadır.

17/10/1972, 26/3/1974 günlü ve 1972/16-49, 1973/32-1974/11 sayılı Anayasa Mahkemesi kararlarına ilişkin karşıoy yazılarımda konuya ilişkin daha ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. (Resmî Gazete; 1/3/1973, 21/6/1974; Sayı: 14463, S: 252-253 14922. S: 8-9)

Esas sayısı:1973/19
Karar sayısı:1975/87

c - Millet Meclisi içtüzüğünün (Dahili Nizamname) 74. ve Cumhuriyet Senatosu içtüzüğünün 45. maddelerine göre (öncelik) önerilerinin sadece hükümet veya komisyonlar tarafından yazılı ve gerekçeli olarak yapılabileceği kabul edilmekte, Komisyon Başkanlarına bu konuda bir yetki tanınmamış bulunmaktadır. Komisyonlar ise görevlerini, ancak usulüne uygun biçimde alacakları kararlarla yerine getirebilirler, yetkilerini de aynı suretle kullanabilirler .

Yukarıdaki açıklamalardan da görüldüğü gibi, ne Millet Meclisi Anayasa Komisyonunun, ne de Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonunun bu konuda yazılı ve gerekçeli bir önerisi bulunmadığı halde, sözü geçen Komisyonların Başkanlarının öncelik önerilerinin oya sunulması ve kabulü üzerine de görüşmelerin (öncelik) usulü uygulanmak suretiyle yürütülmesi ve sonuçlandırılması, İçtüzük hükümlerine ve bu nedenle de Anayasa'nın 85. maddesine aykırı bulunmaktadır.

Açıklanan nedenlerle biçim yönünden Anayasa'ya aykırı bulunan 15/3/1973 günlü ve 1699 sayılı Kanunun dava edilen maddelerinin iptali gerektiğinden kararın bu konulara ilişkin bölümlerine katılmıyorum.

Üye

Muhittin Gürün

KARŞIOY YAZISI

a) Devlet Güvenlik Mahkemeleri hâkimlerini atayacak organ, aday gösterme işlemini, yalnızca bu işlemin oluşması bakımından değil, aday gösterilen hâkimin de bu göreve atanmasında, yasalar yönünden, sakınca bulunup bulunmadığını dahi, denetleme durumundadır.

b) Anayasa 138. maddesinin beşinci fıkrasının askeri mahkemelerde üyelerin çoğunluğunun hâkimlik niteliğine sahip olması şartının, "savaş halinde" aranmayacağını öneren hüküm, aslında, Anayasa'ya saygıyı pekiştirir. Zira;

Bu hüküm kalkınca, savaş şartlarının zorlaması ile; Anayasa hükümlerinin bir yana bırakılması, savunulması kolay bir tutum olacaktır.

SONUÇ: Yukarıda (a) bendindeki açıklama sayın çoğunluk kararına "ek gerekçe" ve (b) bendindeki açıklama yine kararın ilgili bölümünde belirtilmiş "karşioy" nedenidir.

Üye

Nihat O.
Akçakayalıoğlu

Sayın Nihat O. Akçakayalıoğlu'nun görüşlerine katılıyorum.

Üye

Halit ZARBUN

KARŞIOY YAZISI

Yasama Meclislerinin altıda bir oranındaki üyeleri tarafından açılacak iptal davalarında dava dilekçesinin düzenlenme koşulları 22/4/1962 günlü ve 44 sayılı Yasada gösterilmemiş ise de, bu dilekçelerin genel usul kuralları içinde düzenlenmesi ve duraksamaya yer bırakmayacak bir nitelik taşıması Anayasa Mahkemesinin yargısal denetiminin olağan bir sonucu olmak gerekir. Oysa dava dilekçesinin metin kısmı ile imza çizelgesi arasında bağlantı yoktur. Şöyle ki metin kısmı teselsül eden sayfa numarası aldığı halde, çizelge kısmında bu sayfalara numara konulmamıştır. Dava dilekçesi bir bütün olduğuna göre, işin muhtelif kıyım veya bölümler halinde ele alınmasına olanak yoktur.

Bundan başka dava dilekçesini imzalayanların ad ve soyadlarından başka seçim çevrelerini, bir seçim çevresi yoksa Cumhurbaşkanınca seçilmiş veya tabii üye olduklarını belirten açıklamalara kesinlikle dilekçede yer verilmesi işin bünyesinden doğan bir zorunluluk olarak kabul edilmelidir. Oysa dava dilekçesinde ad ve soyadından başka bir açıklama yer almamıştır. Ve nihayet çizelgenin ikinci yaprağında "yukarıdaki imzaların kendilerine ait olduğu tasdik olunur" meşruhatiyle Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği mührünün ve kime ait olduğu belli olmayan bir imzanın konulması keyfiyeti, dava dilekçesindeki noksanlıkları ortadan kaldıran ve dilekçeyi geçerli hale sokan bir nitelik taşımaz.

Açık olan bu noksanlıklar karşısında, belirtilen bu halleri eksiklik saymayan çokluk görüşüne karşıyım.

Üye

Ahmet H.
Boyacıoğlu